

**Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»**

**Навчально – науковий інститут економіки
Фінансово-економічний факультет
Кафедра міжнародних відносин і аудиту
ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеню магістра**

студента Горбенко Сергія Андрійовича
(ПІБ)

академічної групи 291М-24-1
(шифр)

спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
(код і назва спеціальності)

регіональні студії»

за освітньо-професійною програмою «Міжнародні відносини, суспільні
(офіційна назва)

комунікації та регіональні студії»

на тему: «Торгівля людьми як дестабілізуючий фактор сучасних міжнародних
(назва за наказом ректора)

відносин»

	Прізвище, ініціали	Оцінка	Підпис
Керівник роботи	Двуреченська О.С.		
Рецензент	Грачевська Т.О.		
Нормоконтроль	Двуреченська О.С.		

**Дніпро
2025**

ЗАТВЕРДЖЕНО:
завідувачка кафедри
міжнародних відносин і аудиту
_____ Пашкевич М.С.
(підпис) (прізвище, ініціали)

«____» _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеню роботи ступеню магістра

Студенту Горбенко С.А. академічної групи 291М-24-1
(прізвище та ініціали) (шифр)

спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

спеціалізації «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

за освітньо-професійною програмою «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

на тему: «Торгівля людьми як дестабілізуючий фактор сучасних міжнародних відносин»

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від _____
№ _____

Розділ	Зміст	Термін
1	Торгівля людьми як глобальна проблема сучасності	01.10.25 – 18.10.25
2	Роль світового співтовариства у протидії торгівлі людьми як глобальної проблеми сучасності	19.10.25- 08.11.25
3	Торгівля людьми та проблема протидії їй в Україні	09.11.25- 26.10.25

Завдання видано

_____

(підпис керівника)

Двуреченська О.С.

(прізвище, ініціали)

Дата видачі _____.

Дата подання до екзаменаційної комісії _____

Прийнято до виконання

_____

(підпис студента)

Горбенко С.А.

(прізвище, ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 104 с., 76 джерела

Предметом дослідження виступає торгівля людьми як дестабілізуючий фактор сучасних міжнародних відносин.

Метою роботи є дослідити торгівлю людьми як дестабілізуючий фактор сучасних міжнародних відносин та участь міжнародних акторів у її врегулюванні.

Методи дослідження базуються на використанні загальних принципів історизму, науковості та об'єктивності, що дає змогу глибоко та всеохоплююче розглядати торгівлю людьми як глобальну проблему сучасності. Для всебічного вивчення проблеми були використані методи аналізу і синтезу, узагальнення, системний підхід, а також історико-порівняльний та історико-системний методи.

Результати дослідження та їх новизна: На початку XXI ст. торгівля людьми становить одну із сучасних форм рабства і включає різні варіанти експлуатації людини. Торгівля людьми – грубе порушення прав людини. Цей злочин часто набуває транснаціонального характеру, тому зусиль однієї держави недостатньо для боротьби з ним. Ефективна протидія торгівлі людьми залежить від консолідованих зусиль світової спільноти (урядів, урядових та неурядових організацій, пересічних громадян). Велике значення для попередження та протидії на національному рівні має обмін досвідом і інформацією між учасниками міжнародних відносин. Україна виступає не тільки у якості країни походження, а й як країна транзиту та призначення «живого товару».

Результати дослідження можуть бути використаними у рамках навчального процесу у вищих навчальних закладах України при підготовці підручників, навчальних посібників та науково-методичних рекомендацій, а також при викладанні навчальних курсів, пов'язаних з міжнародними відносинами.

Перелік ключових слів: ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ, ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА, ЕКСПЛУАТАЦІЯ, РЕАБІЛІТАЦІЯ, ПАРТНЕРСТВО.

RESUME

The graduation research of the six-year student Serhiy Horbenko (NTU DP, Faculty of Finance and Economics, Department of International Relations and Audit) deals with the study of the human trafficking as a destabilizing factor in modern international relations. At the beginning of the XXI century, human trafficking is one of the modern forms of slavery and includes various forms of human exploitation. Human trafficking is a gross violation of human rights. This crime often becomes transnational, so the efforts of one state are not enough to combat it. Effective counteraction to human trafficking depends on the consolidated efforts of the international community (governments, governmental and non-governmental organizations, and ordinary citizens). The exchange of experience and information between participants in international relations is of great importance for prevention and counteraction at the national level. Ukraine acts not only as a country of origin, but also as a country of transit and destination for "live goods."

The work is interesting for students, politicians, political scientists and historians. Also the results of this work can be used in theoretical researches and for analyze of international and national security.

Bibliogr. 76.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ	10
1.1. Визначення та особливості явища «торгівля людьми».....	10
1.2. Причини, види та етапи торгівлі людьми у сучасних міжнародних відносинах.....	21
1.3. Міжнародна нормативна-правова база протидії торгівлі людьми як глобальній проблемі сучасності.....	29
РОЗДІЛ II. РОЛЬ СВІТОВОГО СПІВТОВАРИСТВА У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ЯК ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ.....	37
2.1. Участь провідних держав у протидії торгівлі людьми.....	37
2.2. Місце міжнародних організацій у протидії торгівлі людьми.....	54
РОЗДІЛ III. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ТА ПРОБЛЕМА ПРОТИДІЇ ЇЇ В УКРАЇНІ.....	73
3.1. Нормативно-правові та організаційні основи протидії торгівлі людьми в Україні.....	73
3.2. Проблеми та перспективи протидії торгівлі людьми в Україні.....	81
ВИСНОВОК.....	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	97

ВСТУП

Торгівля людьми – це глобальний злочинний бізнес, сучасна форма рабства, що грубо порушує права людини й є тяжкою формою насильства, яка спричиняє ризик для її здоров'я. Торгівля людьми розвивається вкрай швидко, є кримінальною діяльністю та є третьою за прибутковістю після продажу наркотиків та зброї.

Торгівля людьми – це глобальна проблема, що стосується країн усього світу та порушує основні права та свободи людини, принципи побудови надійної системи безпеки будь-якої громади.

Історія торгівлі людьми сягає далеко в минуле. Основні причини зародження торгівлі людьми в давнину можуть бути пов'язані з багатьма факторами, включаючи економічні, соціальні, політичні та культурні обставини. Наприклад, в епоху рабства, людей здебільшого використовували як робочу силу для виробництва товарів. Існували й інші причини, які призвели до торгівлі людьми, такі як війни, збір податків у вигляді рабів, відсутність прав людини та інші. У середньовічній Європі рабство стало менш поширеним, але збереглося в деяких країнах, таких як Османська імперія.

Протягом ХХ століття торгівля людьми стала однією з найбільших проблем світу, з глибокими соціальними, економічними та правовими наслідками. З початку 1900-х років виникали різноманітні форми торгівлі людьми, зокрема, транспортування жінок та дітей з Європи до Північної Америки, в рамках так званого «білого рабства». В цей період у США та Великобританії були прийняті закони, спрямовані на боротьбу з цим явищем. У другій половині ХХ століття торгівля людьми набула глобального масштабу. Це стало можливим завдяки зростанню зв'язків між країнами, розвитку транспортних технологій та інформаційних засобів зв'язку. З'явилися нові форми торгівлі людьми.

У 1990-х роках торгівля людьми стала предметом звернення уваги міжнародних організацій та правозахисних груп. На рівні ООН було прийнято

кілька резолюцій та конвенцій, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми, зокрема, Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції і іншими формами сексуальної експлуатації. Нині торгівля людьми залишається глобальною проблемою та дестабілізує сучасні міжнародні відносини. Сучасна торгівля людьми здебільшого пов'язана з економічними та фінансовими причинами, а також з відсутністю принципів прав людини в деяких країнах, де торгівля людьми стала однією з найприбутковіших форм злочинності. Торгівля людьми порушує права людини, гальмує економічний та соціальний розвиток країн, створює загрозу національній та міжнародній безпеці. Важливою частиною проблеми є те, що торгівля людьми сприяє поширенню наркоторгівлі, контрабанди та інших злочинних дій, які дестабілізують міжнародні відносини та створюють загрозу національній та міжнародній безпеці.

Актуальність роботи полягає в тому, що торгівля людьми на сьогодні досягла грандіозних масштабів свого поширення, це явище руйнує стабільність у світі та викликає все більше занепокоєння міжнародної спільноти.

Питання торгівлі людьми широко розглядається у науковій літературі. Так, Н. Гусак та Н. Романова проводили дослідження з розробки та проведення інформаційно-просвітницьких кампаній у сфері протидії торгівлі людьми [19]. В. Макаренко розглядають особливості міжнародного співробітництва правоохоронних органів у реалізації спільних заходів щодо протидії торгівлі людьми [32]. А. Мовчан займалася дослідженням компетенції та структури оперативних підрозділів України та міжнародних правоохоронних органів, які здійснюють боротьбу зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми [36]. О. Краєвською та Н. Лукач було розглянуто діяльність міжнародних організацій щодо протидії торгівлі людьми та основні механізми й інструменти, які використовує міжнародна спільнота у цій галузі [26]. С. Грищенко зосереджується на основних негативних наслідках торгівлі людьми в епоху сучасних глобалізаційних процесів [7]. В. Куц та А. Орлеан висвітлюють питання правової регламентації протидії торгівлі людьми в Україні,

особливості розкриття торгівлі людьми та досудового слідства в цих категоріях справ [28]. Е. Мручковська, О. Пахом'юк, О. Кочерга приділили значну увагу українському механізмові взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, зокрема ролі й межах повноважень працівників закладів освіти у заходах із виявлення та реабілітації осіб, які постраждали від торгівлі людьми [51]. Є. Монастир'ова зосередила свою увагу на діяльності міжнародних НУО у сфері протидії торгівлі людьми [37]. У ХХІ ст. торгівля людьми продовжує розвиватися та загрожувати міжнародній безпеці, що обумовлює подальше дослідження теми.

Об'єктом дослідження є торгівля людьми.

Предметом дослідження виступає торгівля людьми як дестабілізуючий фактор сучасних міжнародних відносин.

Метою роботи є дослідити торгівлю людьми як дестабілізуючий фактор сучасних міжнародних відносин та участь міжнародних акторів у її врегулюванні.

Мета роботи обумовила наступні дослідницькі завдання:

- визначити поняття «торгівля людьми»;
- розкрити основні причини, види та етапи торгівлі людьми у сучасному світі
- проаналізувати міжнародну нормативно-правову базу протидії торгівлі людьми як глобальній проблемі сучасності.
- дослідити роль світового співтовариства у протидії торгівлі людьми як глобальної проблеми сучасності, зокрема участь провідних держав та міжнародних організацій у протидії цьому злочину.
- проаналізувати проблему торгівлі людьми в Україні, дослідити нормативно-правові та організаційні основи протидії торгівлі людьми в Україні.
- проаналізувати проблеми та перспективи протидії торгівлі людьми в Україні.

Методи дослідження базуються на використанні загальних принципів історизму, науковості та об'єктивності, що дає змогу глибоко та всеохоплююче розглядати торгівлю людьми як глобальну проблему сучасності. Для

всестороннього вивчення проблеми були використані методи аналізу і синтезу, узагальнення, системний підхід, а також історико-порівняльний та історико-системний методи.

Джерельну базу даної роботи складають документи ООН, які дозволяють проаналізувати правове забезпечення протидії торгівлі людьми на глобальному рівні [9; 14; 20 – 24; 53; 54; 74]. Документи регіональних організацій розкривають спроможності державних та недержавних утворень протидіяти торгівлі людьми на регіональному рівні [25; 57; 66; 68; 70; 71; 72]. Звіт Державного департаменту США дозволяє оцінити ефективність протидії торгівлі людьми однієї з найбільш розвинутих держав світу [64]. Глобальні оцінки сучасного рабства дозволяють дослідити поширеність сучасного рабства у 160 країнах [64; 76]. Документи центральних органів влади України розкривають стан та національні механізми протидії торгівлі людьми [12; 27; 40; 41; 43 – 49]. Джерельна база репрезентативна та дозволяє вирішити поставлені дослідницькі завдання.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списока використаної літератури.

РОЗДІЛ І. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

1.1. Визначення та особливості явища «торгівля людьми»

Торгівля людьми є одним із найтяжчих злочинів у цілому світі. Як свідчить статистика, мільйони людей стають «живим товаром» та жертвами торгівлі людьми. Направду, торгівля людьми є однією із форм рабства, що порушує права та свободи людини і громадянина, а також формою насильства, яке спричиняє великі ризики для життя і здоров'я людини. Жодна держава у світі не в стані убезпечити себе від цього негативного феномену.

Торгівля людьми – нова проблема, яка постала перед людством внаслідок глобалізації. Політична нестабільність у державі, низький рівень економічної та соціальної захищеності, правової освіти окремої частини населення, непоодинокі насильницькі дії супроти жінок та дітей, корупція, безпринципність злочинців, великий попит на дешеву працю створюють сприятливі умови для розквіту цього виду злочинної діяльності [26, с. 82]. За даними GSI 2023: приблизно 50 мільйонів людей перебували у ситуації сучасного рабства у 2021 році. Із них 28 мільйонів – у примусовій праці, а 22 мільйони – у примусових шлюбах [76]. Статистика, опублікована на початку 2024 року, свідчить про зростання кількості зареєстрованих жертв навіть у демократично розвинутому ЄС на 20.5% (з 7,155 до 10,093 осіб), причому більшість жертв (54%) є громадянами третіх країн. Це зростання частково пояснюється кращим виявленням [72].

Торгівля людьми здійснюється у різних формах. Феномен торгівлі людьми розвивається вкрай динамічно, постійно еволюціонує услід за прагненням злочинців отримати щонайбільші дивіденди від експлуатації «живого товару», а це, своєю чергою, сприяє ухиленню від заходів протидії правоохоронних органів цьому злочину. У період 2023–2025 рр. торгівля людьми характеризується швидкою адаптацією злочинності та перетворенням

торгівлі людьми на «гібридний злочин», що охоплює як традиційні, так і високотехнологічні схеми [64].

Позаяк торгівля людьми визнана міжнародною спільнотою проблемою міжнародного характеру, вона не може бути розв'язана лише на рівні однієї держави. Це вимагає консолідації зусиль усіх інституцій держав, міжнародної спільноти, адже торгівля людьми чинить негативний вплив на суспільну безпеку, девальвацію суспільної моралі, обумовлює формування стагнації особистості, втрату родинних зв'язків, появу адиктивної поведінки.

Як соціальне явище торгівля людьми, а також обмін, продаж і рабство спостерігалися вже на початковому етапі розвитку цивілізації. Зародження работоргівлі відноситься до часів, що не збереглися в письмовій історії. Ще в ті часи, коли не було держав, уже тоді люди захоплювали інших у полон та примушували до роботи.

З розвитком суспільства та виникненням держав торгівля людьми поступово набирала обертів. Необхідно відмітити, що на первинному етапі розвитку суспільства легальна работоргівля (буквально торгівля рабами) могла здійснюватися лише відносно певної категорії людей, які наприклад, вже були рабами (по народженню), або обернених в рабство іншими законними способами (наприклад, в результаті потрапляння до полону). Протягом багатьох років работоргівля певною мірою модифікувала і суспільну свідомість населення рабовласницьких держав, деформувала моральні засади суспільства, внесла негативні корективи у сімейно-побутові відносини, що зумовило появу нових (дозволених) видів рабства, а також завуальованих способів поневолення. Можна сказати, що поширення рабства і работоргівлі породили у суспільстві загалом лояльне ставлення до цього явища [73].

Так, давньогрецький філософ Аристотель, незважаючи на загалом прогресивні погляди щодо суспільного розвитку, природи злочинності (причиною якої він вважав бідність, необґрунтовані привілеї певних соціальних верств, прагнення до надлишку), разом з тим, виправдовував рабство і доводив

необхідність існування рабів, які не мають жодних прав, долею яких мала бути виснажлива робота [4, с. 9].

У 2000 р. Управління ООН з наркотиків та злочинності (УНП ООН) визначило торгівлю людьми як акт збору, переміщення, отримання або утримання людей за допомогою загроз, сили, примусу чи обману з метою експлуатації. Це включає «експлуатацію проституції або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан або вилучення органів» [3].

Беручи за основу наведене вище визначення, рання форма глобальної торгівлі людьми почалася саме з работоргівлі в Африці. Значні географічні відкриття, крім величезного внеску в науку, мали й негативні наслідки. Работоргівля починалася з насильницького захоплення аборигенів Африки, значної частини Австралії, Азії, островів Тихого океану та інших районів. Як специфічний промисел работоргівля процвітала у XVIII-XIX ст. Оскільки американський та європейський континенти були задіяні у цій сфері як покупці, а різні африканські групи були як об'єктами торгівлі, так і посередниками, це перший відомий міжнародний потік торгівлі людьми.

До першого закону проти рабства британцями в 1807 році така торгівля була легальною і допускалася урядами різних країн. Сполучені Штати наслідували цей приклад у 1820 році, заборонивши рабство за 40 років до Громадянської війни в США. На той час не було міжнародних організацій, які могли б зробити такі рішення обов'язковими одночасно для багатьох держав [73].

Невдовзі після припинення торгівлі африканськими рабами стало відомо таке явище як «біле рабство». Загальне визначення білого рабства – це «купівля – із застосуванням сили, обману чи наркотиків – білої жінки чи дівчини проти її волі для заняття проституцією» [7, с. 25]. Певним чином заборона африканської работоргівлі стала відправною точкою для початку боротьби проти білого рабства та рабства в цілому.

У міру того, як явище білого рабства привертало до себе увагу, уряди почали співпрацювати у боротьбі з ним. У 1899 році, а потім у 1902 році в Парижі були організовані міжнародні конференції проти білого рабства. У 1904 році було підписано Міжнародну угоду про боротьбу з «торгівлею білими рабіннями» – першу міжнародну угоду про торгівлю людьми [12]. Головною метою було забезпечити репатріації жертвам. Криміналізація білого рабства не відбувалася до підписання Міжнародної конвенції про боротьбу з торгівлею білими рабіннями 1910 року.

Встановлення нового світового порядку після Першої світової війни також сприяло посиленню зусиль протидії білому рабству, привернувши більше уваги світової спільноти до цієї проблеми. Після Першої світової війни виникла перша міжнародна організація – Ліга Націй. Поява Ліги Націй дозволило ухвалювати угоди, які пошиювалися відразу на значну кількість держав.

Вирішення питань колоній на території Африки і Близького Сходу, привернули увагу до міжнародної торгівлі жінками різних рас, а не лише білими жінками. У 1921 році 33 країни на міжнародній конференції Ліги Націй підписали Міжнародну конвенцію про боротьбу з торгівлею жінками та дітьми. На той час торгівля людьми здійснювалася переважно з метою сексуальної експлуатації та проституції [73].

Загалом першим універсальним договором, спрямованим на боротьбу з рабством і работоргівлею, слід вважати підписану 25 вересня 1926 року під егідою Ліги Націй Конвенцію про рабство. Відповідно до цієї Конвенції під рабством слід розуміти «стан або становище людини, над якою здійснюються атрибути права власності або деякі з них» [16, с. 41]. Відповідно до Конвенції держави брали зобов'язання поступово і у можливо короткий термін повністю скасувати рабство у всіх його формах, а також запобігати та припиняти работоргівлю, вживати законодавчих заходів, що встановлюють суворі покарання за вчинення названих заборонених дій. Проте, слід звернути увагу на той факт, що вперше Конвенція 1926 року вказала на небезпеку примусової чи

обов'язкової праці, яка може призвести до створення становища, аналогічного рабству. Водночас Конвенція не містила категоричної заборони рабства. Вона лише показала наміри держав викоринити рабство та торгівлю.

Після Другої світової війни країни-члени Організації Об'єднаних Націй ухвалили Конвенцію ООН про боротьбу з торгівлею людьми та з експлуатацією проституції третіми особами у 1949 році, у тому ж році, що й документ про права людини. Це перша саме юридично зобов'язуюча міжнародна угода про торгівлю людьми [20].

Протягом наступних років розширилися масштаби інших форм експлуатації, таких як вилучення органів чи торгівля дітьми. Найбільшу цінність для регулювання протидії торгівлі людьми є «Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї», який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року» (Палермський протокол 2000 року) і Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року [22; 53; 25]. Ці документи визначають основні поняття торгівлі людьми, окреслюють низку сіспільно-небезпечних дій, які обов'язково підлягають криміналізації та передбачають основні регламенти запобігання та протидії торгівлі людьми, в тому числі, в цілях експлуатації людської сили, а також доповнюються способами захисту та реабілітації людей, що стали жертвами цього злочину.

Протокол ООН про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, та покарання за неї став першою угодою, яка визнавала сучасне рабство, а також можливість того, що чоловіки також можуть стати жертвами торгівлі людьми [73].

«Протокол з попередження торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми» надає таке визначення торгівлі людьми – здійснення з метою експлуатації вербування, перевезення, передачі, приховування чи отримання людей шляхом погрози силою або її застосування чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливістю стану або шляхом

підкупу у вигляді платежів чи вигод для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Таке визначення доповнює Конвенцію ООН про боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю [22].

Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми розкриває явище «торгівля людьми» таким чином: а) «торгівля людьми» означає вербування, перевезення, передачу, приховування або отримання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або вразливістю становища або шляхом підкупу у вигляді платежів або вигод для отримання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає як мінімум експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан або вилучення органів (Стаття 3) [53].

Об'єктами такого злочину є гідність та воля людини. Додатковими об'єктами зазвичай вистапає здоров'я особи, регламентований алгоритм виконання службовими особами своїх повноважень, установлений порядок перетинання державного кордону України.

Об'єктивна сторона торгівлі людьми виражається у наступних формах:

- безпосередній продаж особи;
- передача за плату чи одержання за плату людини;
- переховування, переміщення чи вербування особи.

Стаття 3 «Палермського протоколу» від 2000 року» передбачила систематизацію важливих для розуміння сутності торгівлі людьми дефініцій. В цьому протоколі під торгівлею людьми визначаються здійснювані з метою експлуатування вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або ж інші форми сексуальної

експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан або вилучення органів [53].

Статтею 149 Кримінального кодексу України торгівля людьми також визначається як злочин, за який передбачена кримінальна відповідальність [27].

Історія зміни ставлення до трактування терміну «торгівля людьми» відображає важливі соціально-економічні та культурні зміни в суспільстві протягом різних епох. Термінологічне визначення торгівлі людьми можна розглядати в таких варіантах:

- торгівля людьми – це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи [22].
- торгівля людьми, – це злочин проти людства, який охоплює торгівлю або комерційний обмін людьми з метою їх примусової експлуатації.
- українські науковці визначають торгівлю людьми як порушення прав людини на свободу і особисту гідність, яке полягає у купівлі, продажу, транспортуванні, перевезенні або придбанні людини з метою її експлуатації [5, с. 414].

Головне що всі варіанти трактування цього терміну зазвичай об'єднані такими основними характеристиками торгівлі людьми як:

- посягання на особисті свободи і права людини,
- використання насильства або примусу, іноді з використанням психологічних або емоційних методів, а також будь-яких інших форм.

Новому сплеску сучасної работоргівлі сприяли такі процеси, як глобалізація, світова інтеграція економіки, відкритість кордонів, збільшення міграційних потоків, посилення соціальної нерівності та економічного розшарування суспільства, що сприяло підвищенню рівня бідності. Згідно з даними Держдепартаменту США у 2024 році цифрові інструменти дозволяють злочинцям посилювати охоплення, масштаб та швидкість своїх операцій [66]. Торговці людьми активно використовують соціальні медіа, ігрові

платформи та додатки для знайомств, щоб цілеспрямовано вербувати жертв, особливо дітей. Цифрові методи відіграють все більш помітну роль у випадках торгівлі дітьми. Шахрайські схеми часто маскуються під високооплачувані вакансії в оголошеннях. Для уникнення виявлення та контролю жертв використовуються зашифровані повідомлення та цифрові валюти. Також існує практика продажу незаконного сексуального контенту на онлайн-платформах. Експерти наголошують, що правоохоронні органи та адвокатські групи повинні визнати цю цифрову еволюцію, щоб розробити контрзаходи, що відповідають сучасним методам вербування, замість того, щоб покладатися на застарілі підходи [64].

Згодом, торгівля людьми набула нових форм таких як:

1) Примусова праця – будь-яка робота, що вимагається від особи під загрозою застосування покарання, фізичного та психологічного насильства.

Основні ознаки втягнення особи у примусову працю:

- недобровільний характер роботи;
- відсутність дійсної трудової угоди та або утримання частини заробітної плати або її невивплата взагалі;
- робота в умовах, що не сумісні з поняттям гідної/ безпечної праці;
- погані умови проживання;
- повна залежність від експлуататора;
- примусова консумація.

2) Рабство – стан людини, щодо якої застосовуються атрибути права власності, зокрема, насильницьке підпорядкування однієї людини іншій.

3) Звичаї подібні до рабства чи підневільного стану – це а) будь-який інститут чи звичай, через які жінку обіцяють за винагороду видають заміж (без права її відмови) її батьки, опікун, родина або будь-яка інша особа або група осіб; чоловік жінки, його родина або його клан за винагороду чи без такої мають право передати її іншій особі; жінку після смерті чоловіка передають у спадщину іншій особі; б) будь-який інститут чи звичай, через який дитина

передається одним або обома своїми батьками чи своїм опікуном іншій особі за винагороду або без такої з метою експлуатації цієї дитини чи дитячої праці [26].

4) Сексуальна експлуатація – використання особи у діяльності сексуального характеру за винагороду або будь-яку іншу форму відшкодування незалежно від того, чи носить така діяльність добровільний або примусовий характер.

Ознаки сексуальної експлуатації:

- недобровільний характер роботи;
- неможливість розпоряджатися прибутками, отриманими від надання своїх послуг.

5) Використання у порнобізнесі – діяльність юридичних та фізичних осіб у сфері надання послуг сексуального характеру, створення або утримання місць розпусти та звідництво, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів з метою отримання прибутку.

6) Примусова вагітність – це а) посягання на волю, життя та здоров'я жінки, пов'язане із здатністю народжувати, проведення протиправних дій щодо запліднення у примусовому порядку, в тому числі штучного; б) використання репродуктивної функції організму жінки шляхом природнього або штучного запліднення без її згоди та подальше примушування жінки до виношування дитини.

7) Вилучення органів людини – вилучення з організму людини її складової частини, що має певну будову і спеціальне призначення без згоди самої особи або за її згодою, досягнутою шляхом використання злочинних засобів впливу на неї. Обіцяна особі винагорода не сплачується в повному обсязі або не сплачується взагалі.

8) Проведення дослідів над людиною без її згоди – незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, що створює небезпеку для її життя чи здоров'я.

9) Використання у жебрацтві – організація та примушування осіб до заняття жебрацтвом шляхом побиття, згвалтування, навмисного заподіяння

каліцтва, нанесення фізичних та/або психологічних травм та інших видів насильства.

10) Втягнення в злочинну діяльність – передбачає дії, пов’язані з безпосереднім психологічним або фізичним впливом на особу, вчинені з метою викликати в неї прагнення взяти участь у одному чи кількох злочинах (примушення до крадіжок, виготовлення та/або перевезення, та/або розповсюдження наркотиків, інших заборонених товарів, торгівлі зброєю, викрадення та/або збуту автотранспортних засобів, здійснення інших злочинів).

11) Використання у збройних конфліктах – використання особи, яка знаходиться у підневільному стані іншої особи, для виконання нею бойових завдань, пов’язаних з поваленням державної влади або порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, тощо.

12) Усиновлення (удочеріння) з метою наживи – взяття на виховання в сім’ю дитини на правах сина чи доньки, оформлене в установленому порядку, вчинене з метою отримання будь-якої матеріальної вигоди або уникнення певних витрат завдяки усиновленню (удочерінню) (наприклад, бажання отримати контроль над власністю усиновленої особи, залучення до заняття жебрацтвом, азартними іграми, проституцією тощо).

13) Продаж дитини – продаж батьками, близькими родичами, подружжям тощо особи, яка не досягла 18 річного віку, з метою отримання прибутку [49].

Експлуатація може здійснюватися в різних виглядах, включаючи, але не обмежуючись, примусовою працею, сексуальною експлуатацією, рабством та іншими формами застосування трудової сили. Торгівля людьми відбувається під своєрідними принципами, що включають у себе купівлю і продаж людей, перевезення і переміщення через кордони, зміну ідентичності, житла та працевлаштування у новому місті або країні.

Активною стороною в торгівлі людьми є злочинні групи, підприємства та фізичні особи, які здійснюють купівлю, продаж, транспортування, приховання та використання людей у своїх промислових, корисливих або сексуальних цілях. Принциповою метою торгівців людьми є одержання прибутку через

злочинну діяльність з обмеженням, підривом та дестабілізацією людських прав та свобод.

Поняття «торгівля людьми» також пов'язано з іншими термінами, такими як насильство, експлуатація; примусове, обманне, незаконне або шахрайське вивезення з країни, транспортування, переміщення та приховування осіб, що є об'єктами торгівлі. Поняття торгівлі людьми неможливо розглядати окремо від інших соціальних проблем, що супроводжують його існування та функціонування.

Термін «насильство» використовується для опису фізичної або психологічної сили, яка наносить шкоду, заподіює травми, змушує, підкоряє або підкорює іншу людину проти її волі. Це може включати фізичну агресію, побиття, зґвалтування, погрози, психологічний тиск, емоційне знущання, контроль, змушену залученість до небажаних дій або ситуацій. Насильство стає дуже частим фактором у випадках, коли порушується свобода волі людини. У разі залучення людини до торгівлі, її позбавляють права на вибір життєвого шляху та реалізацію власних потреб [19, с. 51].

Експлуатація - це використання людини для отримання прибутку іншою людиною або групою. В даному випадку під експлуатацією мається на увазі використання людини для отримання вигоди торговцями проти її волі [50, с. 32].

Із розвитком цифрових технологій поали використовувати термін «технологічно-сприяна торгівля людьми» як ключовий виклик, де цифрові інструменти використовуються для посилення охоплення, масштабу та швидкості злочинних операцій [64].

Сучасна торгівля людьми є транснаціональним явищем, яке охоплює всі регіони та більшість країн світу. Водночас масштаби торгівлі людьми всередині країн також зростають. Якщо торгівлю людьми пов'язано з переміщенням через кордони однієї або кількох держав, країни, в залежності від їхньої ролі в цьому процесі, можна розділити на такі категорії:

– країни походження: це ті держави, з яких люди вивозяться або примушуються виїжджати через кордон з метою експлуатації.

- країни призначення: ці країни є місцем прибуття та основним місцем експлуатації торговців людьми. Люди переміщуються до цих країн для незаконної праці або інших форм експлуатації.
- країни транзиту: ці держави є проміжними пунктами на шляху переміщення людей із країн походження до країн призначення. Торговці людьми можуть використовувати ці країни для зміни маршруту або приховання своїх дій. [31, с. 464 **Error! Reference source not found.**].

Варто зазначити, що одна й та ж країна може одночасно відноситися до двох або навіть до всіх трьох категорій, залежно від ролі, яку вона відіграє в контексті торгівлі людьми.

У цілому, всі ці терміни пов'язані з механізмами торгівлі людьми. Вони допомагають уявити масштаб проблеми й зрозуміти її сутність. Розуміння цих термінів та їх взаємозв'язку з проблемою торгівлі людьми суттєво збільшує шанси на ефективну протидію цій глобальній проблемі.

1.2. Причини, види та етапи торгівлі людьми у сучасних міжнародних відносинах

Основними причинами поширення торгівлі людьми в сучасному світі є висока прибутковість злочинної діяльності в цій галузі, відсутність соціального захисту населення в окремих регіонах світу, статева дискримінація, популярність комп'ютерних технологій та Інтернету як новий вид поширення проблеми, економічну нерівність, бідність, безробіття

Держдепартамент США у щорічній доповіді про торгівлю людьми зазначає такі фактори, що сприяють поширенню торгівлі людьми: нестатки; привабливість кращих умов життя в іншому місці; неможливість працевлаштування; організована злочинність; насильство над жінками й дітьми; дискримінація жінок; корупція уряду; політична нестабільність; збройні конфлікти; культурні традиції, такі як традиційне рабство; попит на послуги в сфері секс-індустрії (включаючи дитячу порнографію й секс-туризм) і дешеву нелегальну робочу силу) [17].

Серед основних причин поширення торгівлі людьми в Україні експерти називають такі:

- важке економічне становище громадян і безробіття;
- недостатня поінформованість про можливості працевлаштування за кордоном, незнання міграційного законодавства;
- недостовірне подання інформації про життя за кордоном;
- попит на дешеву робочу силу в країнах призначення;
- активна діяльність злочинних угруповань і недостатнє переслідування торговців людьми;
- насильство в родині [7, с. 63] .

Задля кращого розуміння проблематики, дещо детальніше проаналізуємо провідні чинники існування та поширення торгівлі людьми у XXI ст.

Однією з головних та дуже важливих причин поширення торгівлі людьми в сучасному світі є висока прибутковість злочинної діяльності в цій галузі. Це стало можливим за рахунок значного збільшення попиту на послуги з сексу туризму, працевлаштування, а також на органи, придатні для пересадки. Крім того, торгівля людьми постає через відсутність соціального захисту населення в окремих регіонах світу, зокрема в країнах, де проживають кризові групи населення. До цих країн належать країни Африки і Азії, які вже раніше були дестабілізовані різними природними катастрофами, а також наслідками громадянських конфліктів і корупції. Така ситуація відкриває майданчик для злочинних організацій, які зацікавлені в залученні у галузь торгівлі людьми незахищених груп населення.

Фінансова вигода є головним рушієм торгівлі людьми. Звіт Міжнародної організації праці (МОП) «Прибутки та Бідність: Економіка Примусової Праці», опублікований у березні 2024 року, розкриває економічні масштаби злочину. Згідно з цим звітом, річні незаконні прибутки, отримані від примусової праці, становлять колосальні 236 мільярдів доларів США. Ця сума підтверджує, що примусова праця є високоприбутковою кримінальною діяльністю. Більша частина цієї експлуатації (63%) відбувається у приватній

економіці, що свідчить про глибоке проникнення злочину у глобальні ланцюги постачання [71]. Виявлення та протидія цим незаконним прибуткам є критично важливим для досягнення прогресу у боротьбі з примусовою працею.

Частою причиною поширення торгівлі людьми є статева дискримінація, особливо проти жінок і дівчаток щодо роботи та насильства у родині. Це відбувається через зниження рівня соціальної і економічної захищеності жінок і дівчаток в окремих країнах. Зазначається, що саме жінки і дівчата є найбільш уразливими категоріями населення, що попадають в сферу торгівлі людьми, оскільки вони мають менше можливостей власного забезпечення в певних регіонах світу [2].

Громадські організації зазначають що причиною виїду за кордон (і потрапляння до рук торговців людьми) багатьох жінок є насильство в сім'ї яке спонукає людину що потерпає від насильства кардинально змінити життя [12]. При цьому жертви насильства можуть перебувати у пригніченому стані й не бути здатними адекватно оцінити всі ризики пов'язані з пропозиціями з працевлаштування за кордоном.

Також значну роль у поширенні торгівлі людьми відіграє все більша популярність комп'ютерних технологій та Інтернету, що ставлять людей у небезпечне положення. Часто діти та підлітки стають жертвами експлуатації в мережі, де їх зваблюють на сторінки з проституцією та порнографією. Конфіденційність та анонімність, яку забезпечує Інтернет, робить можливим дистанційне рекрутування жертв, підбір клієнтів та здійснення процесу транспортування [36, с. 65].

Соціальна нестабільність у деяких країнах є окремою причиною поширення торгівлі людьми. До таких країн належать країни у яких існують конфлікти, які виникають через релігійні, етнічні та політичні причини, а також через боротьбу за ресурси. Це викликає напруження в суспільстві та веде до роз'єднання націй. Такі конфлікти можуть призвести до зростання кількості бездомних, безробітних осіб та інших вразливих груп населення, які можуть стати жертвами торгівлі людьми. Неспроможність мобілізувати різні суспільні

групи та владні органи може привести до подальшого збільшення кількості вразливого населення, яке стає на шлях торгівлі людьми.

Важке економічне становище громадян і безробіття також стають причиною торгівлі людьми. Спад виробництва і економічну кризу внаслідок пандемії переживали більшість країн світу. Мільйони людей залишилися не тільки без роботи за спеціальністю, а без можливості будь-якого іншого заробітку. Ситуація все ще залишається складною. В країнах з високим рівнем народжуваності проблема забезпечення громадян роботою існує постіно. Безробітні залишаються групою ризику та об'єктами для торгівлі людьми.

Наступна проблема – недостатня поінформованість про можливості працевлаштування за кордоном, незнання міграційного законодавства. Прагнучи одержати роботу за кордоном, громадяни з країн переважно з перехідною економікою, навіть не підозрюють про те, що легально працевлаштуватися в більшості країн Європи можна через державні центри зайнятості або фірми з працевлаштування, або не мають такого бажання, наприклад, прагнучи не платити податки [50, с. 45]. Водночас, деякі агентства пропонують виїхати на роботу за туристичною візою, що не дає права на працевлаштування. Крім того, залишаючись у країні після закінчення терміну дії візи, людина порушує міграційне законодавство, що автоматично робить її перебування в країні нелегальним. Часто люди покладаються на послуги «напівлегальних» посередників, які беруть на себе оформлення документів. Через те, що документи оформлюються в обхід офіційних процедур, питання перевірки інформації про роботодавця, умови роботи й проживання взагалі не розглядаються.

Більшість країн Європи потребують дешевої робочої сили. Існують певні види робіт, виконувати які згодні тільки мігранти. Часто це низькооплачувана робота без належних умов, а також соціальних гарантій. Так, наприклад, у Португалії, яка зараз переживає будівельний бум, утворилися тисячі робочих місць, однак неможливість забезпечити гідний рівень оплати праці призвела до припливу трудових мігрантів із багатьох країн.

Легалізація нелегальних мігрантів, яку в останні роки провели ряд країн Європейського Союзу, проблему не вирішила. На місця легалізованих робітників, новий статус яких дозволив їм знайти легальну та краще оплачувану роботу, прийшли нові мігранти. Фактор попиту на дешеву робочу силу залишається одним з основних аргументів вербувальників, які використовують його для переконання в можливості працевлаштування за кордоном [19, с. 37].

Інколи людина стає жертвою торговців людьми через недостовірне подання інформації про життя за кордоном. Значну роль у поширенні переважно позитивної інформації про життя за кордоном відіграють ЗМІ – у першу чергу як транслятори реклами. Однак реклама, використовуючи яскраві й привабливі образи, не прагне достовірно відобразити дійсність, а виконує зовсім інші завдання. Більшість людей не беруть це до уваги й ототожнюють рекламу з дійсністю. Це сприяє формуванню помилкових переконань і являється одним із факторів, що підштовхують до зміни місця проживання, а також пошуку роботи за кордоном.

До висвітлення життя в країнах Європи часом поверхово й некритично ставляться й журналісти. Хоча тиражування винятково позитивної інформації про життя за кордоном у даний час не можна назвати тенденцією, наприклад, в українській журналістиці, окремі матеріали можуть відіграти вирішальну роль у прийнятті рішення про виїзд за кордон.

Проблема торгівлі людьми тісно пов'язана з діяльністю міжнародних організованих злочинних груп. За даними ООН, цей різновид кримінального бізнесу займає третє місце з прибутковості після діяльності з торгівлі зброєю і наркотиками, при цьому ризик для злочинних угруповань значно менший [58]. Факти торгівлі людьми складніше довести, і далеко не в усіх країнах такий злочин підлягає кримінальній відповідальності. Поєднання невисокого ступеня ризику та більших прибутків роблять цей кримінальний бізнес одним із найпривабливіших.

Відповідно до Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, торгівля людьми включає:

1. Дії: вербування, перевезення, передачу, приховування або одержування людей.

2. Способи: загроза силою чи її застосування, або інші форми примусу, викрадення, шахрайство, обман, зловживання владою чи уразливістю положення, або підкуп, у вигляді платежів чи вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу.

3. Мета: експлуатація, що включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан чи вилучення органів [53].

На етапі «дії» торгівля людьми включає: вербування, перевезення, переховування, передачу й одержання.

Найпоширеніші шляхи вербування :

- за допомогою особистих зв'язків;
- через оголошення в ЗМІ/ на вулицях;
- через фірми з працевлаштування;
- через туристичні, модельні, шлюбні агентства;
- через інтернет [53].

Вербування - це перший етап торгівлі людьми. Цей етап включає в себе пошук та вибір жертв, які потім будуть транспортовані та експлуатовані. Рекрутери можуть працювати самостійно або в складі організаційних структур, таких як мафія, чи велике бандитське угруповання. Вони можуть шукати жертв у бідних районах, використовуючи обіцянки про роботу та житло за кордоном. Важливим аспектом рекрутування є те, що багато людей не здогадуються про потенційну небезпеку, оскільки вони хочуть знайти кращу роботу та спробувати створити для себе більш сприятливі умови життя.

На етапі транспортування жертву доставляють до місця призначення за допомогою різних засобів транспорту, зокрема автомобілів, літаків, кораблів та поїздів. Транспортування може тривати кілька днів або ж кілька тижнів, залежно від дистанції та маршруту. На цьому етапі жертви можуть бути піддані різним видам насильства та знущань, так як вони знаходяться в руках торговців та не можуть втекти або звернутися за допомогою [16, с. 70].

Передача людини в руки замовника або посередника є наступним етапом торгівлі людьми.

Після прибуття в країну призначення жертв передають для подальшої експлуатації. Іноді процес продажу людини відбувається в її присутності й вона сама є свідком грошових розрахунків між покупцем і продавцем. Частіше людей без пояснень передають замовникові, після чого людині стає все зрозуміло, роботу якого характеру їй доведеться виконувати.

Наступне завдання – змусити людину виконувати ту або іншу роботу [8, с. 64]. Для примусу людей до виконання роботи торговці людьми часто застосовують насильство, як фізичне так і психологічне бо погрожують застосувати це насильство. У разі якщо жінок змушують до надання сексуальних послуг, для придушення їхнього опору часто застосовують алкоголь або наркотичні засоби. Однак, основним засобом впливу є боргова кабала, що у поєднанні з шантажем, фізичним насильством і приниженням допомагає торговцям людьми досягти мети.

Найбільш значущим новим викликом, зафіксованим у 2023–2025 роках, є торгівля людьми з метою примусової злочинності, яка набула загрозливих масштабів у Південно-Східній Азії, зокрема, в М'янмі та Камбоджі. Ця форма експлуатації тісно пов'язана з кіберзлочинністю. За оцінками Управління ООН з прав людини, у 2023 році понад 220,000 людей були примусово залучені до роботи у так званих «скам-компаундах» у Камбоджі та М'янмі (120,000 та 100,000 відповідно) [74]. Жертви, які часто є іноземними громадянами, переважно чоловіками віком 18–35 років, заманюються фейковими оголошеннями про високооплачувану роботу в ІТ, маркетингу чи клієнтському

сервісі. Після прибуття їх затримують, піддають погрозам і насильству, змушуючи займатися онлайн-шахрайством (наприклад, крипто-шахрайством або шахрайством у сфері знайомств).

«Скам-компаунди» створюють серйозний правовий виклик. Злочинці погрожують жертвам судовим переслідуванням за незаконні дії, які ті були змушені вчинити внаслідок експлуатації, що ускладнює звернення по допомогу. Вирішення цієї дилеми вимагає від держав прийняття чітких політик щодо непрягнення до кримінальної відповідальності жертв торгівлі людьми, щоб забезпечити їхній захист.

Є безліч обставин, яких жертви торгівлі людьми виринають із ситуацій рабства. Кожен випадок індивідуальний, єдиного або найпоширенішого шляху звільнення немає. Найтипівішими способами є втеча; допомога місцевих правоохоронних органів; допомога клієнтів; допомога «гарячої лінії».

У більшості випадків потерпілі перебувають під наглядом 24 години на добу; здебільшого, вони живуть у тому ж самому місці, де працюють, тому обмежені щодо самостійного пересування. Можливості для втечі практично немає. Часто від утечі потерпілих утримує переконування щодо корумпованості місцевої влади, в тому числі й співробітників правоохоронних органів.

Проте, допомогу щодо звільнення потерпілим може надати поліція. У ряді країн, наприклад, у Німеччині, поліцейські здійснюють рейди для того, щоб виявити дівчат і жінок, яких утримують у підпільних борделях силоміць.

Феномену торгівлі людьми приділяли особливу увагу протягом всієї історії існування цієї проблеми. Розуміння сутності проблеми та кожного з етапів важливо для покращення ефективності протидії торгівлі людьми, щоб запобігти та перешкодити цьому злочину.

1.3. Міжнародна нормативна-правова база протидії торгівлі людьми як глобальній проблемі сучасності

Вплив міжнародного співтовариства дедалі більше поширюється на нові засоби боротьби, зокрема прийняття та впровадження в національне законодавство міжнародних актів, котрі забороняють торгівлю людьми.

Стосовно торгівлі людьми для держав та міжнародних міжурядових та неурядових організацій первісним джерелом зобов'язань є договори. Стаючи учасниками договору, міжнародні актори покладають на себе зобов'язання міжнародно-правового характеру та зобов'язуються гарантувати, що їхні власні національне законодавство, політика або практика відповідають вимогам договору та узгоджуються з його стандартами [51]. Ці зобов'язання підлягають виконанню в міжнародних судах і трибуналах з відповідною юрисдикцією, таких, як Міжнародний суд, Міжнародний кримінальний суд або Європейський суд з прав людини, та залежно від внутрішнього законодавства можуть застосовуватися в національних судах.

Оскільки торгівля людьми є складним питанням, яке можна розглядати під різними кутами зору, актуальними є численні договори. Наприклад, усі договори стосовно рабства та роботоргівлі, примусової праці, дитячої праці, прав жінок, прав дітей, трудящих-мігрантів та інвалідів, а також договори загальнішого характеру стосовно громадянських, культурних, економічних, політичних чи соціальних прав, можуть застосовуватися у боротьбі з торгівлею людьми.

Базові договори щодо боротьби із злочинністю, так, як Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, також можуть застосовуватися у боротьбі з торгівлею людьми, так само, як і Римський статут Міжнародного кримінального суду. Вони доповнюють договори, спеціально та виключно спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми [33].

Проблема торгівлі людьми є центральною на глобальному рівні вже більше ніж 100 років. Заклики різноманітних організацій щодо протидії та заборони торгівлі людьми стали результатом занепокоєння світової спільноти внаслідок поширення цього явища, розпочалися ще наприкінці XIX сторіччя. У 1899 році в Лондоні відбулась Міжнародна конференція по боротьбі з торгівлею жінками в цілях розпусти, в результаті якої було здійснено звернення до всіх держав світу з закликом до укладення багатосторонніх договорів та угод, створення національних комітетів з протидії цьому явищу.

В умовах сьогодення, близько 180 країн мають законодавчі акти, що дозволяють протидіяти та запобігати торгівлі людьми. Багатогранність та складність цього явища обумовили різні підходи до криміналізації діяння. Кримінальні кодекси різних країн трактують цей злочин по-різному; в деяких країнах торгівля людьми виділена в окремий склад злочину (Австрія, Республіка Білорусь, Республіка Вірменія, Грузія, Данія, Ізраїль, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Литовська Республіка, Республіка Молдова, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Республіка Узбекистан, Франція, ФРН, Швейцарія, Японія), в інших – не виділена в окремий склад та переслідується в рамках інших наявних законів (Австралія, Азербайджанська Республіка, Аргентина, Бельгія, Естонська Республіка, КНР, Республіка Корея, Нідерланди, Норвегія, Сан-Марино, Таїланд, Туреччина) або не переслідується зовсім (Республіка Болгарія, Латвійська Республіка, Республіка Польща, Туркменістан, Швеція) [31, с. 464].

Важливим кроком з вдосконалення міжнародної співпраці у галузі протидії торгівлі людьми стали такі документи як: Міжнародна Конвенція про боротьбу з торгівлею білими рабниками від 4 травня 1910 року; Міжнародна Конвенція про Заборону торгівлі жінками й дітьми від 30 грудня 1921 року (з поправками, внесеними Протоколом, затвердженим Генеральною Асамблеєю ООН 20 жовтня 1947 року); Міжнародна Конвенція про Заборону торгівлі неповнолітніми жінками від 11 жовтня 1933 року (із змінами, внесеними в неї вищезгаданим Протоколом) [26, с. 84].

Початком функціонування ефективного міжнародного механізму стала Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами, прийнята у 1949 році Генеральною Асамблеєю ООН, яка об'єднала більшість попередніх міжнародних документів. Вона ратифікувалась Україною 15 лютого 1955 року [20].

Провідними сучасними міжнародними нормативно-правовими документами, що стосуються протидії торгівлі людьми у XXI ст. також є:

- Декларація про права людини - це загальна Декларація про права людини, прийнята ООН у 1948 році, яка встановлює принципи недоторканості, свободи і прав людини, включаючи принципи недоторканості особистої свободи, заборону рабства, работоргівлі і насильства.

- Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи «Про сексуальну експлуатацію, порнографію, проституцію, а також торгівлю людьми і підлітками» (прийнята 9 вересня, 1991 року на 461-му засіданні заступників міністрів);

- Декларацію про викорінення насильства по відношенню до жінок (Резолюція Генеральної Асамблеї від 20 грудня 1993 року).

- Конвенція ООН про протидію торгівлі людьми. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 2000 році, ця конвенція встановлює визначення торгівлі людьми, принципи запобігання, протидії та захисту жертв, закликає держави прийняти необхідні законодавчі заходи та співпрацювати для боротьби з цим злочином;

- Додатковий протокол до Конвенції ООН проти транскордонного організованого злочинства, що стосується попередження, протидії та покарання торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми. Прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН у 2000 році, цей протокол розширює і доповнює положення Конвенції ООН і спрямований на посилення захисту жертв, покарання злочинців, міжнародне співробітництво;

- Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 15 листопада 2000 року).

- Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлю людьми (2005 року);

- Конвенція Міжнародної організації праці (2006 року) про працю гідною людини та рекомендації МОП розробила серію конвенцій та рекомендацій, спрямованих на захист прав працівників, у тому числі працівників, що ризикують стати жертвами торгівлі людьми.

У грудні 2000 року в м. Палермо (Італія) Україна, спільно з іншими 124 країнами світу, підписала Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Додатковий протокол до Конвенції і Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї. Верховна Рада України ратифікувала ці документи 4 лютого 2004 року [38].

Протокол про попередження, припинення і покарання за торгівлю людьми, особливо жінками і дітьми (також відомий як «Протокол про торгівлю людьми»), є своєрідним міжнародним збірником дипломатичних норм, що були встановлені відповідно до Конвенції «Проти Міжнародної організованої злочинності» (ООН). Чинність Протоколу про торгівлю людьми наступила 25 грудня 2003 р.

Протокол про торгівлю людьми - це один із трьох протоколів, що було прийнято на додаток до Конвенції проти Міжнародної організованої злочинності. Протокол став першим світовим юридично обов'язковим документом, що містив узгоджене визнання важливості питання протидіяти торгівлі людьми. Мета такого визнання – сприяння зближенню національних підходів по відношенню до визначення державних кримінальних злочинів, що в результаті вплинуло б на ефективність міжнародного співробітництва у сфері судового переслідування випадків торгівлі людьми. Супутня мета протоколу –

це захист та допомога жертвам торгівлі людьми, беручи до уваги повну повагу до їх прав, як людини [53].

Протокол про торгівлю людьми визначає торгівлю людьми як: вербування, перевезення, передача, приховування або одержання людей шляхом загрози або застосування сили, або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або за рахунок надання або отримання платежів або прибутку для одержання згоди особи, яка має контроль над іншою особою, з метою експлуатації. Така експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію інших осіб шляхом проституції або інших форм сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або дії, подібні до рабства, підневільний стан або вилучення органів. Згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію, як викладено вище, не вважається дійсною за умови використання будь-якого із засобів впливу, зазначених вище [53].

Також до важливих документів, що стосуються боротьби з торгівлею людьми, але не мають сили договорів можна віднести такі:

- Керівні принципи захисту дітей – жертв торгівлі, розроблені Дитячим фондом Організації Об'єднаних Націй (Керівні принципи ЮНІСЕФ).
- Кримінально-правові заходи боротьби з торгівлею людьми: керівні принципи АСЕАН для працівників-практиків.
- Основні принципи та керівні засади, що стосуються права на правовий захист відшкодування шкоди для жертв бруталних порушень міжнародних норм у царині прав людини та серйозних порушень Міжнародного гуманітарного права (Основні принципи та керівні засади, що стосуються права на правовий захист та відшкодування шкоди).
- Рекомендації УВКБ ООН з міжнародного захисту: застосування статті 1А(2) Конвенції 1951 року про статус біженців та/або Протоколу 1967 року до неї стосовно жертв торгівлі людьми та осіб, які наражаються на ризик стати жертвами торгівлі людьми (Керівні принципи УВКБ ООН щодо боротьби з торгівлею людьми)

– Рекомендовані принципи та керівні засади з питань прав людини та торгівлі людьми (Рекомендовані принципи та керівні засади) [36, с. 90].

Однак, зазначені міжнародні документи не здатні повністю забезпечити протидію торгівлі людьми. Так, критики Конвенції ООН про протидію торгівлі людьми зазначають, що Конвенція недостатньо звертається до попередження та захисту потенційних жертв торгівлі людьми, а також не надає достатньої уваги соціально-економічним причинам цього явища. Додатковий протокол до Конвенції ООН проти транскордонного організованого злочинства, що стосується попередження, протидії та покарання торгівлі людьми, в свою чергу, потребує більш суворих заходів для протидії та покарання злочинів торгівлі людьми, а також не забезпечує достатньої захисту жертв [50, с. 89].

Торгівля людьми є злочином проти людяності. Щороку тисячі чоловіків, жінок і дітей потрапляють до рук торговців людьми, в їхніх власних країнах і за кордоном. Кожна країна у світі є задіяною в торгівлі людьми, як країна походження, транзиту або призначення жертв. Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), як гарант Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти Міжнародної організованої злочинності (UNTOC) і протоколів до неї, надає допомогу державам у їхніх зусиллях з упровадження Протоколу про попередження, припинення і покарання торгівлі людьми (Trafficking in Persons Protocol) [6, с. 17].

Сучасна міжнародно-правова дійсність характеризується активною боротьбою проти грубого порушення основоположних прав та свобод людини. Вплив міжнародного співтовариства дедалі більше поширюється на нові засоби боротьби, зокрема прийняття та впровадження в національне законодавство міжнародних актів, котрі забороняють торгівлю людьми.

Оскільки торгівля людьми є складним питанням, яке можна розглядати під різними кутами зору, актуальними є також документи, які безпосередньо не містять статті щодо торгівлі людьми. Наприклад, договори загального характеру стосовно громадянських, культурних, економічних, політичних чи соціальних прав, можуть застосовуватися у боротьбі з торгівлею людьми.

Більшість держав у своїх законодавчих актах передбачають кримінальну відповідальність за торгівлю людьми та впроваджують необхідні заходи для запобігання цьому явищу. Однак без попереднього профілактичного впливу, розуміння та знання теми проблема не може бути повністю усунена. Тому держави проводять превентивну роботу на території своїх країн. Наприклад, збільшення рівня освіти, фінансової підтримки організацій, що працюють у даній сфері, технічна допомога тощо. Міжнародні механізми взаємодії держав у боротьбі з торгівлею людьми включають в себе міжнародні конференції, семінари, консультації, зустрічі, програми і проекти, форуми тощо. Такі заходи сприяють обміну найкращими практиками та забезпечують можливість дискусії та розгляду засад і проблем в боротьбі з торгівлею людьми. Багато міжнародних організацій також активно допомагають державам у протидії торгівлею людьми, зокрема Європейський Союз, Організація безпеки та співробітництва в Європі, Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, Міжнародна організація з міграції тощо [36, с. 101]. Ці організації здійснюють проекти з протидії торгівлі людьми, надають підтримку та координацію зусиль у боротьбі з цією проблемою.

Для ефективної протидії торгівлі людьми необхідна інтегрована та скоординована стратегія. Співпраця між урядами, технологічними компаніями, неурядовими організаціями та спільнотами, які пережили торгівлю людьми, є критично важливою.

Ключові стратегії протидії торгівлі людьми включають:

1. Створення багатосторонніх цільових груп: створення спеціалізованих міжвідомчих робочих груп, які об'єднуюватимуть експертизу державних міністерств, правоохоронних органів, академічних установ, громадянського суспільства та представників комерційного сектору з технологічною експертизою.

2. Використання інновацій: мобільні телефони, соціальні медіа та штучний інтелект (ШІ) можуть бути використані для боротьби зі злочином. ШІ може допомогти аналізувати великі обсяги даних для виявлення нових

тенденції протидії торгівлі людьми. Крім того, цифрові інструменти можуть забезпечити жертвам спрощений доступ до послуг, таких як гарячі лінії та фінансова грамотність.

3. Цифрова грамотність: для запобігання вербуванню дітей та молоді уряди та освітяни повинні впроваджувати програми цифрової грамотності, що цілеспрямовано навчають розпізнавати тактики вербування та підозрілі онлайн-взаємодії.

Таким чином, торгівля людьми в сучасному світі є одним із масових порушень прав і свобод людини. Суспільна загроза торгівлі людьми, як надзвичайно небезпечного злочину, полягає в посяганні на невід’ємні права людини – право на повагу, на свободу та особисту недоторканність, свободу пересування і вільний вибір місця проживання, а інколи і право на життя. Торгівля людьми становить значну суспільну небезпеку для жінок, чоловіків і дітей, яких використовують з метою жебракування, сексуальної експлуатації та залучення до інших незаконних видів діяльності, які принижують честь та гідність людини. Сьогодні проблема торгівлі людьми створює загрозу безпеці людині, суспільства та відповідно національній та міжнародній безпеці. Міжнародна співпраця та механізми взаємодії держав є надзвичайно важливими у протидії торгівлі людьми. Консолідація зусиль на міжнародному рівні забезпечує більш ефективне використання ресурсів та можливість ефективнішої протидії цій глобальній проблемі сучасності.

РОЗДІЛ II. РОЛЬ СВІТОВОГО СПІВТОВАРИСТВА У ПРОТИДІІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ЯК ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ.

2.1. Участь провідних держав у протидії торгівлі людьми

Сучасному бізнесу з торгівлі людьми притаманний транснаціональний характер – він розповсюджується на всі регіони держав та переважну кількість країн світу. Масштаби торгівлі людьми всередині кожної країни також збільшуються.

Згідно з даними експертів ООН, торгівля людьми досягла грандіозних масштабів і займає третє місце у світовому рейтингу прибутковості від злочинної діяльності після діяльності торгівлі зброєю та наркотичними речовинами, і оцінюється у межах 12–19 млрд доларів на рік [58].

Регіонами найбільшого поширення проблеми є країни Центральної і Південної Америки, країни Центральної та Західної Африки, країни Гвінейської затоки, Північної Америки, Південно-Східної Азії. Зокрема, це Колумбія, Мексика, Перу, Бразилія (південь), Малі, Кот-д'Івуар, Нігерія, насамперед південь, США, Лаос, Таїланд, Камбоджа, Китай (передусім центрально-східний, зокрема Зейгджанг) [76].

Офіційно опублікована статистика не може дати чіткого та правдивого уявлення про масштаби явища торгівлі людьми і точну кількість жертв цього злочину, тому що торгівля людьми є злочином, який дуже складно відслідкувати через те, що злочинці використовують безліч новітніх методів і форм; окрім цього, більшість постраждалих від торгівлі людьми не звертається для отримання допомоги через відчуття страху, можливе покарання, осуд з боку суспільства чи просто через відсутність можливості зробити це. Тому, офіційні джерела висвітлюють лише один з тисяч таких злочинів.

За даними Міжнародної організації з міграції, з 1991 до 2021 року від торгівлі людьми постраждали понад 300 тисяч українців. Лише за останні три роки ця цифра досягла майже 50 тис. людей [57].

Практично кожна третя особа, що постраждала від торгівлі людьми у світі — дитина. Щороку від цього страждають, за різними оцінками, від 1,2 до 5,5 млн дітей. 65% з них — дівчата. 48% цих дітей змусили до сексуального рабства [2].

У 2013 році Генеральна Асамблея ООН організувала зустріч на високому рівні для оцінки результатів втілення Глобального плану дій по боротьбі з торгівлею людьми від 30 липня 2010 року і затвердила резолюцію № A / RES / 68/192 від 18 грудня 2013 року [55]. Резолюція закріпила Всесвітній день боротьби з торгівлею людьми (30 липня), представила головні його цілі, описала важливість і механізми боротьби з згубним явищем. Головною метою, переслідуваної таким рішенням, було підвищення обізнаності суспільства про торгівлю людьми. Незважаючи на те, що епоха держав, заснованих на рабовласницькому устрою, давно залишилася в минулому антилюдяні і злочинні дії сьогодні відбуваються абсолютно у всіх куточках світу. Тіньова злочинна сфера в багатьох державах прийняла масовий характер. Жертвами работоргівлі стають незахищені категорії людей. Відзначення світовою спільнотою цього свята допомагає об'єднати зусилля країн всього світу щодо виявлення і боротьби зі злочинною діяльністю в цьому напрямку [11].

30 липня Генеральний секретар ООН виступає з посланням. По всьому світі готуються конференції, просвітницькі лекції, форуми, семінари. Громадські рухи публікують відомості про торгівлю людьми, рабство. Влаштовуються благодійні заходи з допомоги жертвам. Вшановують діячів, які внесли істотний внесок у захист постраждалих. Проводяться флешмоби, виставки. Журналісти розповідають про боротьбу з невілнничим ринком, життя активістів, які протидіють ганебному явищу [55].

Активне міжнародне співробітництво у галузі протидії торгівлі людьми передусім зумовлено зростанням масштабів міжнародної злочинності у галузі торгівлі людьми. Особливо це стосується вчинення злочинів організованою групою чи злочинною організацією із міжрегіональними або міжнародними зв'язками.

Кожна цивілізована держава, яка по-справжньому намагається уникнути торгівлі людьми на регіональному рівні, повинна відповідати критеріям, за якими і оцінюється ефективність у цій діяльності, серед яких:

1) активні дії уряду з розслідування і переслідування в судовому порядку актів торгівлі людьми на території своєї держави;

2) захист жертв работоргівлі;

3) здійснення акцій просвіти населення для запобігання торгівлі людьми;

4) співробітництво з іншими державами;

5) переслідування в судовому порядку державних посадових осіб, які приймають участь в работоргівлі чи сприяють їй, тощо [34, с. 146].

Складнішим є транснаціональний характер торгівлі людьми, зумовлений низкою ознак. Передусім це транскордонність злочину, що виражається в тому, що вони:

– реалізуються у зонах митного і прикордонного контролю, тобто мають спеціальний простір, обмежений засобами охорони;

– обмежують сферу зовнішнього контролю, створюють латентну форму існування, що створює злочинну нішу для посадових злочинців, групової контрабанди, вимагання хабарів тощо;

– реалізуються спеціальними суб'єктами: співробітниками митниці, прикордонних служб, а також страховими та туристичними агентствами, які мають свої представництва у зонах прикордонно-митного контролю;

– мають свої «супутникові» утворення, охоплені прикордонним простором [так само].

Питання міжнародного співробітництва при розслідуванні торгівлі людьми та інших злочинів транснаціонального характеру набувають особливого значення, оскільки без такого співробітництва неможливо зібрати докази, які знаходяться за кордоном; здійснити кримінальне переслідування; забезпечити охорону прав і свобод людини і громадянина у кримінальному судочинстві; відшкодувати завдану злочином шкоду тощо. Тобто реалізація мети і завдань міжнародного співробітництва у протидії торгівлі людьми

здійснюється як міжнародними організаціями, утвореними для цього державами, так і власне державами, уповноваженими компетентними органами за конкретними напрямками діяльності й у певних формах. До основних видів міжнародного співробітництва у боротьбі з торгівлею людьми за формами прояву відносять:

- взаємодію у рамках правової допомоги у кримінальних справах;
- укладення угод про співпрацю;
- участь у проведенні оперативно-розшукових заходів, слідчих дій на території іншої держави;
- проведення спільних оперативних розробок та розслідувань;
- обмін інформацією;
- участь у міжнародних операціях та проектах співпраці;
- укладення ряду конвенцій, пактів та протоколів з врегулювання цього питання [11].

Суттєвим важелем є значення міжнародних правоохоронних, поліцейських організацій, зокрема Інтерполу та Європолу, для координації зусиль у протидії торгівлі людьми та іншим злочинам транснаціонального характеру [18, с. 86]. Хоча Україна не є членом Європейського Союзу, у діяльності з розслідування транснаціональних злочинів вона взаємодіє з агенцією Європолу, й ці відносини нині активізуються. Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол – в Україні представляє Національне центральне бюро Інтерполу (Укрбюро Інтерполу), що є центром координації взаємодії правоохоронних органів країни з компетентними органами зарубіжних держав щодо ведення боротьби зі злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни. Це стосується й торгівлі людьми. При цьому підрозділом, на який безпосередньо покладається організація виконання функцій МВС України як Національного центрального бюро Інтерполу, є робочий апарат Укрбюро Інтерполу. НЦБ забезпечує співробітництво правоохоронних органів України та зарубіжних країн як у

цілому, так і в окремих напрямках боротьби зі злочинністю, зокрема й у напрямі боротьби з торгівлею людьми.

Міжнародна співпраця та механізми взаємодії держав є надзвичайно важливими у протидії торгівлі людьми, але серед всіх країн є ті що найбільш активно протистоять проблемі за рахунок свого великого політичного та фінансового впливу. Серед таких країн найчастіше виділяються та піддаються аналізу - США, Велика Британія, Франція, Канада та Німеччина, про особливості проблеми в кожній з цих країн та їх діяльність окремо описано нижче:

США є однією з головних країн, які беруть участь у протидії торгівлі людьми на міжнародному рівні. Проблема торгівлі людьми є досить важливою для США через велику кількість мігрантів, туристів, діяльність місцевих банд, а також через прогалини у міграційному законодавстві що спонукає велику кількість проблем на кордоні з Мексикою.

У 2000 році США ухвалили закон «Закон про захист жертв торгівлі людьми», який визначає торгівлю людьми як злочин і встановлює максимальне покарання за відповідні дії. Надалі закон змінювався і доповнювався, з метою поліпшення механізмів боротьби з цим злочином і забезпечення захисту жертв. «Закон про захист жертв торгівлі людьми» встановлює, що торгівля людьми є грубим порушенням прав людини та основних принципів гідності; передбачає розробку та реалізацію програм попередження та освіти для громадськості, потенційних жертв, лав злочинців і правоохоронних органів, з метою усвідомлення проблеми та її запобігання; забезпечує захист прав і добробуту жертв торгівлі людьми, включаючи доступ до підтримки, медичного обслуговування, житла, психологічної підтримки та юридичної допомоги; встановлює суворі кримінальні санкції для осіб, зайнятих торгівлею людьми, включаючи покарання ув'язнення і грошові штрафи; надає основу для співпраці з іншими країнами у попередженні та протидії торгівлі людьми, обміну інформацією, розслідуванні злочинів та притягненні злочинців до відповідальності [17].

Одним із ключових елементів політики США в галузі боротьби з торгівлею людьми є випуск щорічної доповіді про торгівлю людьми, яка містить інформацію про те, як країни в усьому світі борються з цим злочином. У доповіді також представлені оцінки ситуації в окремих країнах і рекомендації щодо вжиття заходів для боротьби з торгівлею людьми. Згідно з цими доповідями, США щорічно проводять програми допомоги жертвам торгівлі людьми, підтримують юридичне становлення та реформу в країнах з високим рівнем торгівлі людьми, а також навчають правоохоронні органи та владу цих країн боротися з цим злочином [15].

У США підкреслюють зростаючу складність торгівлі людьми. Ключові тематичні розділи звіту Державного департаменту США за 2024 рік включають аналіз торгівлі людьми з метою вилучення органів, роль технологій як у сприянні, так і у протидії злочину, а також перетин примусових шлюбів і торгівлі людьми. Примусовий шлюб розглядається як фактор, що збільшує вразливість осіб до подальшої експлуатації та зловживань. Особлива увага приділяється питанню державного спонсорування торгівлі людьми. Звіт за 2024 рік виявив 13 країн, у яких задокументована «політика чи практика» торгівлі людьми, що включає примусову працю в державних програмах або вербування дітей-солдатів. Серед цих країн — Афганістан, Білорусь, Китай, Куба, Еритрея, Іран, КНДР, Росія, Судан, Сирія та Туркменістан [64]. Визнання уряду як спонсора торгівлі людьми виводить боротьбу зі злочином із суто кримінальної сфери у сферу геополітики, вимагаючи використання фінансових санкцій, торговельних обмежень та дипломатичного тиску як засобів протидії.

США активно беруть участь у різних програмах та ініціативах, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми та захист прав жертв. Ось кілька прикладів конкретних програм, в яких США беруть участь і надають допомогу:

– Програма міжнародного боротьби з торгівлею людьми (TVPA): США прийняли Закон про захист жертв торгівлі людьми (TVPA), який встановлює стандарти боротьби з торгівлею людьми;

- Програма Міжнародного бюро роботи з протидії наркотикам і злочинності (UNODC): США співпрацюють з UNODC для реалізації проектів, спрямованих на надання фінансової та технічної підтримки, навчання правоохоронних органів та підвищення свідомості громадськості;
- Глобальна програма державного розвитку США (USAID): USAID здійснює проекти в різних країнах, ці проекти охоплюють попередження торгівлі людьми, підтримку жертв, юридичну допомогу та економічну реінтеграцію;
- Ініціатива Президента США проти торгівлі людьми (PITF): Ця ініціатива є координаційним механізмом, що об'єднує департаменти та агентства уряду США для спільної роботи в сфері протидії торгівлі людьми [17].

Крім того, уряд США активно співпрацює з іншими країнами, зокрема через ООН і міжнародні організації, для боротьби з торгівлею людьми. У рамках цієї співпраці США надають фінансову та технічну допомогу іншим країнам у роботі з протидії торгівлі людьми, обмін інформацією та досвідом, спільно вживають заходів для поліпшення законодавства в цій галузі, а також співпрацюють у сфері розслідувань і припинення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Також варто зазначити, що в рамках співробітництва США з іншими країнами по боротьбі з торгівлею людьми особлива увага приділяється розгляду причин цього явища і розробці заходів для їх усунення. Розвиток економіки, зміцнення міжнародних відносин, удосконалення законодавства та співпраця між країнами в боротьбі з торгівлею людьми - все це є стратегічними цілями США в рамках міжнародної політики та принципів, на яких будуються зовнішні зв'язки країни [26, с. 84].

Велика Британія є багатонаціональною країною з великим числом іммігрантів і громад іноземного походження. Це створює специфічні умови, де незаконні рекрутери та торговці людьми можуть використовувати культурні, мовні і соціальні бар'єри для контролю над жертвами і уникнення виявлення. А

також це сприяє поширенню банд та неофіційного розділення районів за національними особливостями.

У 2015 році Велика Британія стала першою країною у світі, яка ухвалила закон, що зобов'язує великі компанії регулярно доповідати про заходи, вжиті для боротьби з торгівлею людьми у своїх бізнес-операціях. Це дало змогу поліпшити прозорість усередині компаній, а також підвищити обізнаність широкої громадськості про проблему торгівлі людьми. Велика Британія також бере активну участь у різних міжнародних ініціативах, спрямованих на протидію торгівлі людьми, заохочуючи регіональне та міжнародне співробітництво для боротьби з цією проблемою. Так, країна наразі веде активну співпрацю з Європейським Союзом та іншими країнами-членами Європейського Союзу в боротьбі проти торгівлі людьми в рамках наявних міжнародних юридичних інструментів. Велика Британія також виступає як постійний член Ради Безпеки ООН і активно діє на полях цього та інших міжнародних форумів, де вона підтримує доповіді та ініціативи, спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми. Завдяки цій регулярній участі в міжнародних форумах Британія може впливати на економічний, політичний і правовий аспекти боротьби проти торгівлі людьми в різних регіонах світу [50, с. 77].

Крім того, у 2015 році уряд розробив план дій щодо боротьби з торгівлею людьми на території країни. План містить заходи щодо запобігання торгівлі людьми, захисту жертв торгівлі, припинення злочинів і покарання винних осіб, а саме:

- Закон про модернізацію рабства 2015 року (Modern Slavery Act 2015). Закон встановлює нові кримінальні злочини, пов'язані з рабством, торгівлею людьми та примусовою працею. Він також вимагає великих компаній представляти звіти про заходи, які вони вживають для запобігання торгівлі людьми у своїй діяльності.
- Закон про боротьбу з експлуатацією дітей 2015 року (Child Exploitation and Online Protection Act 2015). Закон розширює захист дітей від торгівлі людьми та експлуатації. Він надає поліції та правоохоронним органам

додаткові повноваження для розслідування та притягнення до відповідальності осіб, що займаються експлуатацією дітей.

- Закон про боротьбу з організованою злочинністю 2015 року (Serious Crime Act 2015), який містить положення, які посилюють боротьбу з організованою злочинністю, включаючи торгівлю людьми. Він надає правоохоронним органам додаткові інструменти для розслідування та притягнення до відповідальності злочинців, які займаються торгівлею людьми. [36, с. 94]

Ці закони визначають нові правові стандарти, спрямовані на протидію торгівлі людьми та захист прав потенційних жертв.

Також були створені нові механізми для підтримки жертв торгівлі, включно з новими законами, що дозволяють іноземним жертвам торгівлі людьми отримати безпечне місце проживання на території Великої Британії для захисту від експлуатації та переслідувань. Крім того, Велика Британія також надає підтримку різноманітним ініціативам у сфері допомоги жертвам торгівлі людьми в різних країнах світу, наприклад, шляхом фінансової підтримки програм з реабілітації та інтеграції жертв торгівлі. Завдяки активній ролі Великої Британії у протидії торгівлі людьми, ця країна є ключовим гравцем у міжнародній боротьбі з цією проблемою і продовжує співпрацювати з іншими країнами для її усунення.

У 2023 році Британія, Албанія та країни ЄС узгодили план боротьби з контрабандою людьми, яка посилилась через міграцію. Мета ініціативи полягає у створенні першої узгодженої боротьби з торговцями людьми на всьому континенті. Країни будуть боротися не тільки зі злочинцями, які керують контрабандистськими човнами в Середземному морі та Ла-Манші, а й з організованою злочинністю в Європі. Країни-засновники плану пропонуватимуть іншим країнам допомогу для зміцнення їхніх кордонів і припинення торгівлі людьми за допомогою спільної розвідки, поліції та стратегій безпеки. Працюватимуть над посиленням пошуково-рятувальних місій, а також активізують зусилля в Африці за допомогою «всебічного

партнерства з ключовими країнами для усунення основних причин міграції» і вдосконалювати «можливості гуманітарного приймання та переселення тих, хто має право на захист» [1].

Франція знаходиться в центрі Європи і через це є транзитним та призначеним пунктом для торгівлі людьми. Завдяки своїм кордонам і транспортній інфраструктурі країна стала частою точкою для переправи жертв торгівлі людьми через європейські маршрути. Країна є достатньо привабливою для незаконних мігрантів з різних регіонів світу. Це створює умови, де незаконні рекрутери та торговці людьми можуть використовувати цей потік мігрантів для залучення та експлуатації жертв торгівлі людьми [36, с. 105]. Саме тому Франція так само є досить важливим гравцем у протидії цій проблемі серед світових держав. Вона має розвинену правову базу та погоджений на національному рівні план дій щодо протидії торгівлі людьми.

План дій Франції щодо протидії торгівлі людьми передбачає залучення державних та недержавних акторів, розвиток міжнародного співробітництва та економію зусиль як на національному, так і на міжнародному рівнях. Французька правова система встановлює високі стандарти захисту прав людини та забороняє будь-яку форму торгівлі людьми, їх використання та експлуатацію. Також відзначається, що Франція має досить високий рівень свідомості населення щодо цієї проблеми та активну громадську позицію з приводу боротьби з торгівлею людьми. Країна активно долучається до міжнародного співробітництва протидії торгівлі людьми, виступає ініціатором та активним учасником відповідних міжнародних ініціатив. Наприклад, Франція активно долучена до роботи Європейського Союзу в процесах протидії торгівлі людьми, а також співпрацює з Організацією з безпеки та співробітництва в Європі по цій проблемі. Крім того, країна відзначається своєю активною участю в міжнародних операціях з протидії торгівлі людьми та підтримкою ініціатив з метою зниження кількості жертв торгівлі людьми, зокрема, за допомогою фінансової підтримки соціальних проектів в цій сфері. Деякі приклади операцій за участі країни включають:

– Операція «Бульвар» була проведена у співпраці з іншими країнами, включала розслідування та припинення злочинних мереж, зайнятих торгівлею людьми в районі Парижа. Метою було звільнення жертв та притягнення злочинців до відповідальності.

– Операція «Еперв'є» була спрямована на протидію торгівлі людьми в рамках Африканського регіону Сахел. Франція спільно з іншими країнами проводила рейди та розслідування з метою затримання торговців людьми та звільнення їх жертв.

– Операція «Кронос» була спрямована на боротьбу з торгівлею людьми, зокрема займалася розслідуванням та припиненням злочинних груп, що займаються сексуальною експлуатацією та торгівлею неповнолітніми. Операція проводилась у співпраці з іншими країнами Європи [31, с. 465].

Ці операції відображають зусилля Франції в рамках міжнародного співробітництва для боротьби з проблемою торгівлі людьми та захисту прав жертв. Загалом, країна виступає провідним партнером у міжнародній співпраці щодо протидії цьому явищу.

Канада є великою країною з великими прикордонними регіонами, що межують з Сполученими Штатами та океанами. Це створює потенційно вразливі місця для незаконної транспортації людей через кордони або морські шляхи. Також країна має досить високий рівень життя – це приваблює осіб, які шукають кращі умови життя, але внаслідок експлуатації можуть стати жертвами торгівлі людьми. Канада займає активну позицію в боротьбі з торгівлею людьми як на національному, так і на міжнародному рівні. У 2005 році країна ратифікувала Протокол ООН про запобігання та покарання за торгівлю людьми. Цей протокол допомагає захищати права людини, жертв торгівлі та запобігати подальшому порушенню цих прав. Канадська влада активно працює у співпраці з урядами інших країн і міжнародними організаціями, такими як Інтерпол, Європол і Організація економічного співробітництва та розвитку, для зниження рівня торгівлі людьми у світі [32].

У Канаді існує безліч програм і служб, які займаються запобіганням і боротьбою з торгівлею людьми. Провідними серед них є:

– Програма захисту потерпілих від торгівлі людьми надає підтримку та захист жертвам торгівлі людьми шляхом надання їм житла, медичної допомоги, правової підтримки та соціальних послуг.

– Національна гаряча лінія забезпечує конфіденційну та безкоштовну телефонну лінію, де жертви торгівлі людьми можуть звернутися для отримання допомоги, консультацій та повідомлення про випадки торгівлі людьми.

– Здійснюються різноманітні освітні кампанії та тренінги для підвищення усвідомленості про проблему торгівлі людьми серед громадськості, професіоналів і потенційних жертв.

– Канада має спеціальні поліцейські підрозділи, які займаються розслідуванням та притягненням до відповідальності осіб, причетних до торгівлі людьми [34, с. 146].

Канада також віддаляє себе від усіх форм торгівлі людьми через національну політику та законодавство. Проте, Канада все ще стикається з проблемою торгівлі людьми та сексуальної експлуатації, особливо серед молоді, іммігрантів і вимушених осіб. Країна продовжує посилювати свої зусилля в боротьбі, зокрема через навчання правоохоронних органів і соціальних працівників, а також через розширення профілактичної роботи.

З метою протидії глобальній проблемі торгівлі людьми у 2019 року уряд Канади оголосив про початок інвестування 57,22 млн. дол. США протягом п'яти років, починаючи з 2019-20 років в нове федеральне фінансування протидії торгівлі людьми в рамках Національної стратегії по боротьбі з торгівлею людьми [32]. Стратегія створює всеосяжну і скоординовану структуру для керівництва зусиль уряду Канади, які будуть спрямовані на: розширення прав і можливостей постраждалих; не допущення подальшого скоєння цих злочинів; кращий захист тих, хто в зоні ризику торгівлі людьми; судове переслідування торговців людьми за їх злочини; і побудову партнерських відносин між провінціями і територіями та іншими організаціями на території країни, щоб

максимізувати ефективність Стратегії.

Грунтуючись на існуючих заходах, Національна стратегія пропонує розширений набір заходів по боротьбі з торгівлею людьми, який включає посилену підтримку постраждалим внаслідок торгівлі людьми для відновлення контролю на своїм життам і незалежності; підвищення обізнаності та підвищення потенціалу запобігання віктимізації.

Крім Стратегії, у 2019 року на базі неурядової організації «Канадський центр з боротьби з торгівлею людьми» було створено Канадську гарячу лінію по боротьбі з торгівлею людьми. Перша у своєму роді в Канаді гаряча лінія - це багатомовна і конфіденційна служба, яка працює цілодобово і без вихідних. Послуги пропонуються на більш ніж 200 мовах і доступна навіть для глухих, слабчучих та осіб, що не можуть спілкуватися голосом [32].

Німеччина розташована в самому серці Європи і є ключовою транспортною магістраллю. Це створює сприятливі умови для торгівлі людьми, оскільки злочинці використовують центральне розташування країни для переправи потенційних жертв до інших європейських країн. Поширення проблеми торгівлі людьми в Німеччині має кілька унікальних аспектів, які роблять цю проблему особливо значущою. Зокрема, Німеччина відома своїми ліберальними законами, що стосуються проституції. Це призводить до зростання попиту на сексуальні послуги та підвищує ризик торгівлі людьми в цій сфері. Німеччина приймає велику кількість біженців і мігрантів, що може створювати уразливість серед цільових груп для торгівлі людьми. Недостатня інтеграція та соціальна підтримка можуть сприяти ризику стати жертвою торгівлі людьми. Німеччина стикається з присутністю організованих злочинних груп, які займаються торгівлею людьми. Ці групи мають розвинуті структури, мережі та зв'язки, що ускладнює протидію та припинення їх діяльності [73].

Однією з головних організацій, які займаються протидією торгівлі людьми, є Федеральне агентство з протидії та боротьби з торгівлею людьми (ВАНТ), яке було засноване в 2004 році. Ця організація забезпечує координацію дій з протидії торгівлі людьми в Німеччині та здійснює моніторинг інших країн.

Останніми роками Німеччина активно співпрацює з іншими країнами щодо боротьби з торгівлею людьми на спортивних та інших масових заходах. Німеччина також активно бере участь у міжнародному співробітництві з протидії торгівлі людьми, в тому числі через свою участь у міжнародних організаціях та програмах, таких як Європейська мережа відомств з протидії торгівлі людьми (NETC), Європейський Союз, Організація з безпеки та співробітництва в Європі та довела високу ефективність.

В Німеччині також діє програма «Підтримка інтеграції жертв торгівлі людьми», яка надає соціальну, психологічну та правову допомогу людям, які стали жертвами торгівлі людьми [36, с. 115]. Крім того, реалізуються заходи з просвіти щодо проблеми торгівлі людьми, такі як семінари та конференції. Німеччина бере участь в реалізації проектів з протидії торгівлі людьми в Україні та інших країнах Центральної та Східної Європи. Деякі приклади конкретних проектів, в яких бере участь Німеччина, включають:

- Проект «Підтримка України у запобіганні та боротьбі з торгівлею людьми» (SUSPCT). Цей проект фінансується Німецьким федеральним урядом та реалізується спільно з Україною. В рамках проекту здійснюються заходи з підвищення обізнаності, навчання та підтримки жертв торгівлі людьми, а також розвитку механізмів інформаційної та правової підтримки.

- Проект «Програма боротьби з торгівлею людьми в Центральній та Східній Європі» (TRACESA). Цей проект спрямований на посилення співпраці між країнами регіону у боротьбі з торгівлею людьми, особливо в контексті міжнародного транспорту та логістики. Німецька влада надає фінансову та технічну підтримку для впровадження заходів протидії торгівлі людьми в рамках проекту.

- Проект «Спільний механізм реагування на торгівлю людьми в Україні» (JAM). Цей проект реалізується спільно Німеччиною та Україною з метою підвищення ефективності реагування на випадки торгівлі людьми в Україні. В рамках проекту здійснюється розвиток механізмів співпраці між

правоохоронними органами, підтримка жертв та забезпечення доступу до правосуддя.

– Проект «Міжнародний альянс протидії торгівлі людьми» (GLO.ACT). Цей проект є спільною ініціативою Європейського Союзу та Організації Об'єднаних Націй з метою підвищення співпраці в боротьбі з торгівлею людьми. Німеччина активно бере участь в реалізації цього проекту в регіоні Центральної та Східної Європи [31, с. 465].

Фінансову підтримку проектам здійснюють відповідні державні органи, а також неприбуткові організації та фонди Німеччини.

Таким чином, можна підкреслити, що Німеччина відіграє важливу роль у протидії торгівлі людьми як глобальної проблеми сучасності. Країна активно працює над удосконаленням своїх законодавчих та інституційних механізмів з цього питання та співпрацює з іншими країнами для досягнення спільної мети - зниження торгівлі людьми і захисту прав потенційних жертв.

Регіони Азія та Африка можна окремо виділити як ті що мають високий рівень поширення проблеми торгівлі людьми і він зумовлений декількома факторами. Так, низький рівень економічного розвитку, безробіття, відсутність достатньої кількості робочих місць та низька оплата праці сприяють розповсюдженню торгівлі людьми. Багато людей шукають кращі економічні умови і стають уразливими перед шахраями та злочинними групами, які зловживають їхньою ситуацією. Відсутність соціального захисту, низький рівень освіти, культурні стереотипи, нерівність між статями та нерівність у суспільстві можуть зробити окремі групи населення особливо вразливими перед торговцями людьми. В деяких країнах Африки та Азії недостатні законодавче забезпечення та механізми для протидії та притягнення до відповідальності тих, хто займається торгівлею людьми. Крім того, недостатня ефективність правоохоронних органів, корупція та непридатність судової системи можуть ускладнювати розкриття та карання винних. Африка та Азія є регіонами з великими міграційними потоками, які можуть створювати умови для торгівлі людьми. Незаконна міграція, недофіксовані кордони та існуючі

різниці у законодавстві між країнами ускладнюють боротьбу з цим явищем [36, с. 125].

Перелічені вище фактори взаємодіють та створюють сприятливе середовище для поширення торгівлі людьми в регіонах Африка та Азія. З цієї причини Європейський Союз та ООН підтримують африканські та азійські країни у боротьбі з торгівлею людьми через різні програми та ініціативи.

Провідними програмами з протидії торгівлі людьми в регіонах Африки та Азії є:

- «Програма Європейського Союзу для боротьби з торгівлею людьми в Африці» (EU-UN-STIP), яка реалізується спільно Європейським Союзом та ООН і має на меті підтримку африканських країн у забезпеченні ефективних стратегій протидії торгівлі людьми. Вона забезпечує фінансування, технічну підтримку та навчання для усіх зацікавлених сторін.

- «Програма ООН проти торгівлі людьми в Африці» (UN-ACT) спрямована на підтримку країн-членів ООН в розробці та впровадженні національних стратегій протидії торгівлі людьми в африканському регіоні. Вона надає фінансову та технічну допомогу, навчання, обмін досвідом та співпрацю з урядами та громадськими організаціями.

- «Програма Європейського Союзу для боротьби з торгівлею людьми та відновлення після торгівлі людьми» (EU-TNB-REP) спрямована на забезпечення підтримки та реінтеграції потерпілих від торгівлі людьми в африканських країнах. Вона надає фінансову допомогу для процесу відновлення, психологічну та медичну підтримку, професійне навчання та інші соціальні послуги.

Приклади конкретних програм та ініціатив з вирішення проблеми в регіоні Азія:

- Програма Європейського Союзу «Проект карних процесів та протидії торгівлі людьми у Камбоджі, Лаосі та Таїланді» (EU ACT) спрямована на посилення правосуддя та протидію торгівлі людьми у регіоні Меконг. Вона

надає фінансову та технічну підтримку для покращення законодавства, тренування правоохоронних органів та забезпечення захисту потерпілих.

– Програма ООН «Глобальна ініціатива для боротьби з торгівлею людьми» (UN.GIFT). Ця ініціатива спрямована на підтримку країн у розробці та впровадженні стратегій протидії торгівлі людьми. Вона включає фінансування проектів, підготовку фахівців, обмін досвідом та співпрацю зі стейкхолдерами.

– Програма «Спільні програми дій проти торгівлі людьми в Центральній Азії» (JP-ACT) фінансується Європейським Союзом та ООН та має на меті посилення співпраці між країнами Центральної Азії для протидії торгівлі людьми. Програма фокусується на розвитку законодавства, підтримці потерпілих, тренінгу фахівців та підвищенні обізнаності громадськості.

– Програма «Протидія торгівлі людьми в Азії та Близькому Сході» (UN-ACT) спільно здійснюється ООН та Європейським Союзом. Вона спрямована на зміцнення співпраці між країнами регіону та підтримку національних стратегій протидії торгівлі людьми [73].

Отже участь провідних держав у протидії торгівлі людьми є надзвичайно важливою та активною. Країни, такі як США, Велика Британія, Франція, Канада, Німеччина та інші, приділяють значну увагу цій проблемі та приймають кроки для її протидії. Вони сприяють впровадженню нових правових механізмів та ініціатив щодо протидії торгівлі людьми, зміцнюють правоохоронні органи, надають підтримку та допомогу жертвам, співпрацюють з міжнародними організаціями та іншими країнами. Також провідні країни фінансують проекти, забезпечують тренування фахівців, обмін досвідом та сприяють підвищенню обізнаності громадськості в проблемі торгівлі людьми. Крім того, ці держави співпрацюють між собою та допомагають у вирішенні проблеми торгівлі людьми країнами з менш забезпечених і стабільних регіонів забезпечуючи фінансову, технічну та іншу підтримку.

Висока увага провідних держав до протидії торгівлі людьми свідчить про їх зобов'язання до захисту прав людини та боротьби з цим серйозним порушенням. Ці спільні зусилля допомагають створити міцну міжнародну

коаліцію в боротьбі з торгівлею людьми та сприяють побудові безпечнішого світу.

2.2. Місце міжнародних організацій у протидії торгівлі людьми

Протидія торгівлі людьми на сучасному етапі вимагає системності та виваженого впливу на структурні й безпосередні фактори, що сприяють торгівлі людьми чи спричиняють її, а також розмежування рівнів такої діяльності. Основою для протидії торгівлі людьми стає наразі зростаюче усвідомлення необхідності скоординованої діяльності усіх суб'єктів протидії торгівлі людьми на світовому, регіональному, національному й локальному рівнях. Діяльність міжнародних організацій урядового та неурядового типу є невід'ємним чинником функціонування сучасної міжнародної системи. Розроблені в їх рамках механізми співпраці держав та представників громадянського суспільства є неоціненними для боротьби із такою комплексною проблемою, як торгівля людьми.

Міжнародні організації сприяють встановленню міжнародних норм і стандартів, розробкою стратегій і програм, моніторингом ситуації та розповсюдженням інформації, підтримкою правозахисних заходів, наданням допомоги потерпілим і навчанням фахівців. Їхні зусилля спрямовані на запобігання торгівлі людьми, розкриття злочинів, притягнення винних осіб до відповідальності та забезпечення захисту прав постраждалих [13].

Організація Об'єднаних Націй є ключовою ланкою в протидії торгівлі людьми на міжнародному рівні. Організація зосереджує свою увагу на розробці та реалізації стратегічних підходів щодо боротьби з цією проблемою на рівні держав та глобальній арені. Саме в ООН були розроблені та ухвалені ключові документи з протидії торгівлі людьми.

Так, 12 листопада 1947 р. в ООН приймається Протокол «Про зміну Конвенції про боротьбу з торгівлею жінками та дітьми, укладену в Женеві 30 вересня 1921 р. та Конвенції про боротьбу з торгівлею повнолітніми жінками,

укладеною в Женеві 11 жовтня 1933 р.». 4 травня 1949 р. Генеральна Асамблея ООН приймає Протокол про зміну міжнародного договору, підписаного в Парижі 18 травня 1904 року, про дійсне попередження злочинної торгівлі, відомої як торгівля білими рабіннями, та міжнародної конвенції про боротьбу з торгівлею білими рабіннями, підписаної в Парижі 4 травня 1910 р. Також у Загальній декларації прав людини 1948 р., у ст.4 закріплюється важливий принцип: «Ніхто не повинен утримуватися у рабстві або у підневільному стані; рабство та работоргівля забороняються у всіх їхніх видах» [55]. 2 грудня 1949 була прийнята Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатації проституції третіми особами. Ця конвенція увібрала положення багатьох документів, що стосуються работоргівлі, а також поставила собі за мету боротьбу з проституцією, що супроводжується торгівлею людьми. У положеннях Конвенції закріплено, що держави зобов'язуються покарати кожного, хто зводить, схиляє або спокушає з метою проституції іншу особу, експлуатує проституцію іншої особи, навіть за згодою цієї особи [20]. Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, та покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, був прийнятий Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у 2000 році, та став першим міжнародним договором щодо протидії торгівлі людьми. Цінність його полягає в тому, що він містить визначення терміну “торгівля людьми”, заходи щодо захисту жертв торгівлі людьми, їх реабілітації, попередження, співробітництво (обмін інформацією і підготовка кадрів) та інші міри, що їх застосовують держави-учасниці для боротьби з цим злочином.

Резолюцією 64/293 від 30 липня 2010 року ГА ООН ухвалила Глобальний план дій щодо боротьби з торгівлею людьми, в якому, серед іншого, міститься заклик до держав посилити заходи захисту та допомоги та внести пропозиції щодо шляхів досягнення цього завдання. Глобальним планом дій було також започатковано Цільовий фонд добровільних внесків Організації Об'єднаних Націй для жертв торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, який

знаходиться у віданні Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків та злочинності (УНЗ ООН). За встановленими каналами допомоги Цільовий фонд надає жертвам торгівлі людьми гуманітарну, правову та фінансову допомогу [55].

У рамках ООН створена Спеціальна Робоча Група з питань Торгівлі Людьми, яка координує роботу держави у протидії цьому виду злочинності, а також розробляє та впроваджує стратегії протидії торгівлі людьми на міжнародному рівні. ООН включає різноманітні структури та агентства, які займаються протидією торгівлі людьми на міжнародному рівні.

Будучи своєрідним форумом по реагуванню на глобальні виклики і проблеми, Генеральна Асамблея ООН щорічно дає можливість представникам держав-членів обговорювати доповіді Генерального секретаря, обмінюватися актуальною інформацією з проблеми торгівлі людьми, зокрема жінками і дітьми, і боротьби з нею, викладати свої позиції, знайомитися з підходами партнерів, приймати резолюції, які мають морально-політичне значення і роблять певний вплив на міжнародні відносини [30, с. 210]. Генеральна Асамблея ООН займається формулюванням принципів, напрямів співробітництва, які безпосередньо відносяться до протидії торгівлі людьми, а також стосується сфер, пов'язаних з торгівлею людьми - права людини, боротьба зі злочинністю, права жінок тощо. Саме в рамках Генеральної Асамблеї ООН прийнято резолюції, спрямовані на протидію даному злочину: це резолюції щодо створення і зміцнення національного координаційного механізму для представлення доповідей про причини, фактори та тенденції, пов'язані з насильством щодо жінок та дітей та торгівлею ними (Резолюція 49/166, 1994 р.), Резолюція 55/67 (2000 р.), Резолюція 57/176 (2002 р.), Резолюція 59/166 (2004 р.); щодо розробки і прийняття законодавчих та інших заходів з протидії попиту на торгівлю людьми у всіх її формах (Резолюція 58/137, 2003 р.); щодо прийняття всіх можливих профілактичних заходів по ліквідації попиту на секс-туризм, особливо з використанням послуг дітей (Резолюція 61/144, 2006 р.); щодо встановлення глобального партнерства для

боротьби з торгівлею людьми та іншими сучасними формами рабства з метою викорінення всіх сучасних форм рабства і торгівлі людьми, захисту жертв такої торгівлі і надання їм допомоги, а також щодо розробки стратегії або плану дій ООН із запобігання торгівлі людьми, притягнення до відповідальності осіб, які займаються торгівлею людьми, захисту жертв такої торгівлі і надання їм допомоги (Резолюція 61/180, 2006 р.) та ін [55].

Не менш важливою є діяльність ще одного головного органу ООН – Ради Безпеки, адже саме вона займається проблемою торгівлі людьми в рамках захисту прав жінок та дітей у період збройних конфліктів, постконфліктних і надзвичайних ситуацій. Оскільки миротворчі сили часто виявляють недостатньо уваги до потреб жінок і дітей, забезпечуючи їх захист, а іноді не здатні вирішити проблеми сексуального насильства, тим самим підтримуючи атмосферу безкарності на територіях, що знаходяться під їх контролем, Рада Безпеки ООН прийняла ряд резолюцій, спрямованих на вирішення даного питання. Резолюція 1261 (1999 р.) закликає всі сторони в збройних конфліктах приймати спеціальні заходи щодо захисту дітей, зокрема дівчаток, від сексуальної наруги та інших форм насильства в ситуаціях збройного конфлікту, а також враховувати особливі потреби малолітніх дівчаток при наданні гуманітарної допомоги. Резолюція 1265 (1999 р.) містить вимогу щодо персоналу ООН, який бере участь в забезпеченні миру, про необхідність володіння ним відповідними знаннями з питань міжнародного гуманітарного права, в сфері права прав людини і права біженців, включаючи положення, що стосуються дітей та гендерної проблематики. Також 31 жовтня 2000 р. Рада Безпеки одногolosно прийняла резолюцію 1325 (2000 р.), спрямовану на ліквідацію неадекватних і згубних наслідків збройного конфлікту на жінок і дітей.

Зважаючи на тісний зв'язок торгівлі людьми, міграції та збройних конфліктів Радою Безпеки ООН наприкінці 2016 р. прийнята нова Резолюція 2331 «Підтримання міжнародного миру і безпеки», в якій зазначається, що діти-біженці, будучи особливо вразливою групою, можуть наражатися на особливо

серйозну небезпеку, зокрема стати жертвами торгівлі людьми в умовах збройного конфлікту. У своїх резолюціях Рада Безпеки закликає держави виявляти жертв торгівлі людьми в умовах збройного конфлікту і надавати їм доступ до захисту і допомоги [5, с. 415]. Також Рада Безпеки вважає за необхідне залучати не лише структурні підрозділи ООН, які займаються питаннями торгівлі людьми, а й такі, до компетенції яких належать міграційні питання, питання біженців, дитинства, а саме Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), а також такі міжнародні організації, як Міжнародна організація з міграції (МОМ) та інші.

За весь час діяльності в сфері протидії торгівлі людьми та задля її попередження Організацією Об'єднаних Націй було створено такі спеціалізовані установи й підрозділи як: Комісія із попередження злочинності та кримінальному правосуддю, Спеціальна робоча група Комісії з протидії торгівлі людьми, посада спеціального доповідача ООН з питань боротьби з насильством над жінками та Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Всі ці структури спільно працюють над включенням питань, пов'язаних з торгівлею людьми, у міжнародні, регіональні та національні ініціативи щодо протидії цьому явищу та здійснюють спостереження за ним. Спеціалізовані органи ООН, такі як Міжнародний фонд допомоги дітям (ЮНІСЕФ), УВКБ ООН та ПРООН також почали звертати увагу на проблему торгівлі людьми у зв'язку зі своїми освітніми та благодійними ініціативами та програмами розвитку. Офіс Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (UNODC) відповідає за розробку політики та сприяння координації дій у боротьбі з торгівлею людьми. UNODC надає технічну підтримку країнам у зміцненні їхніх законів та поліцейських сил, забезпечує навчання фахівців та сприяє розробці національних стратегій. Жіноча комісія ООН (UN Women): Зосереджена на проблемах гендерної рівності та захисту прав жінок і дівчат. UN Women сприяє розробці політик та програм, спрямованих на запобігання торгівлі людьми та захист жертв, зокрема шляхом підтримки розширення доступу до освіти та економічних можливостей для жінок. Комітет проти

торгівлі людьми (UN-ACT) є ініціативою ООН з координації та розробки стратегій протидії торгівлі людьми в країнах Азії та Тихого океану. UN-ACT сприяє обміну інформацією, розробці політик та програм, надає підтримку для впровадження ефективних заходів протидії торгівлі людьми [36, с. 131].

Існує також Спеціальний доповідач ООН з питань торгівлі людьми: Ця посада була створена для моніторингу та доповіді про ситуацію з торгівлею людьми. Спеціальний доповідач здійснює візити до країн, збирає інформацію про порушення прав людини та робить рекомендації з протидії цьому явищу.

Всі структури та механізми ООН співпрацюють з країнами-членами, неурядовими організаціями та іншими міжнародними партнерами з питань торгівлі людьми і не тільки.

Наряду з координацією боротьби з торгівлею людьми та виробленням загальної методології протидії, формуванням міжнародних стандартів, ООН також розробляє конкретні практичні рекомендації. Так, Управління ООН з наркотиків та злочинності підготувало декілька збірників методичних посібників по боротьбі з торгівлею людьми, які вміщують оцінку проблем та розробку стратегій; рекомендації з міжнародного співробітництва в сфері кримінального правосуддя; аналіз міжнародно-правової і національної законодавчої основи правоохоронної діяльності; рекомендації по виявленню жертв та засобів їх підтримки.

25 березня 2007 р. ГА ООН розпочала Глобальну ініціативу ООН щодо боротьби з торгівлею людьми (UN.GIFT), яка колективно протидіє торгівлі людьми шляхом залучення партнерів у рамках ООН та ззовні. 13–15 лютого 2008 р. Управління ООН з наркотиків та злочинності разом з МОП, Управлінням Верховного комісара з прав людини, ЮНІСЕФ, ОБСЄ та МОМ організували як частину UN.GIFT Форум щодо торгівлі людьми, в якому взяли участь нові та існуючі партнери у боротьбі з торгівлею людьми: представники урядів, громадянського суспільства, приватного сектору, засобів масової інформації, мистецтва, профспілок, жінок-лідерів та представників молоді. Результатом Форуму стало підбиття підсумків роботи щодо обміну досвідом з

найширшим колом учасників, а також висвітлення інноваційних підходів до боротьби з торгівлею людьми [55].

Документом, який координує світові зусилля, став Глобальний план дій щодо боротьби з торгівлею людьми, прийнятий резолюцією 64/293 Генеральної Асамблеї ООН 31 серпня 2010 року. План передбачає заходи щодо запобігання злочинів, захисту їх жертв, переслідування злочинців та зміцнення співпраці у сфері боротьби з торгівлею людьми. Генеральний секретар ООН підкреслив необхідність багатостороннього діалогу для викорінення цієї ганебної торгівлі [11]. Крім того, метою прийняття Глобального плану є сприяння подальшому розширенню кола учасників Конвенції ООН проти транснаціональної злочинності та Протоколу про боротьбу з торгівлею людьми, яка доповнює Конвенцію, що має допомогти зробити ці важливі міжнародно-правові акти універсальними.

На виконання положень Глобального плану дій 4 листопада 2010 р. в Нью-Йорку було урочисто відкрито Цільовий фонд добровільних внесків для жертв торгівлі людьми, кошти якого будуть спрямовувати на надання допомоги людям, які постраждали від торгівлі людьми, забезпечення їх тимчасовим житлом, а також надання фінансового сприяння у поверненні на батьківщину. 27 вересня 2017 р. на нараді високого рівня Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерриш, оцінюючи Глобальний план дій по боротьбі з торгівлею людьми, заявив, що торгівля людьми здійснюється навколо нас у всьому світі [34, с. 146]. Виконавчий директор Управління ООН з наркотиків та злочинності Юрій Федотов наголосив на необхідності задіяння урядами всіх необхідних ресурсів для запровадження законів на практиці, підтримки жертв торгівлі людьми, навчання експертів та забезпечення міжвідомчого і міжнародного співробітництва [55].

Комплексний підхід ООН також підкріплюється аналітичною роботою та рекомендаціями Глобального звіту Управління ООН з наркотиків та злочинності (УНП ООН) за 2024 рік. Звіт акцентує увагу на нерозривному зв'язку торгівлі людьми з організованою злочинністю, що є причиною значної

більшості випадків, та закликає до прийняття міжвідомчого підходу у сфері правозастосування та кримінального переслідування. Особлива увага приділяється захисту жертв: рекомендовано застосовувати принцип непокарання для постраждалих, яких примусили до скоєння злочинів, та забезпечувати їм всебічну підтримку незалежно від їхнього міграційного статусу [74]. Ці рішення відображають стратегічний перехід від суто кримінального переслідування до більш людиноцентричного підходу, що охоплює запобігання, захист та міжнародну співпрацю як основні стовпи Глобального плану дій.

ООН демонструє посилену багатовекторну стратегію у боротьбі з торгівлею людьми, що знайшло відображення в Політичній Декларації Генеральної Асамблеї 2025 року. Цей ключовий документ не лише підтверджує рішучість у ліквідації цього злочину та засуджує його як грубе порушення гідності, але й адаптує глобальну протидію до нових викликів. Зокрема, ООН визнає зростаюче використання торговцями цифрових технологій та штучного інтелекту, вимагаючи від держав-членів активізації зусиль для протистояння цьому «цифровому кордону». Крім того, наголошується на критичній необхідності усунення першопричин торгівлі людьми, таких як бідність та збройні конфлікти, оскільки вони значно посилюють вразливість населення, особливо жінок та дітей, як це підкреслюється в контексті війни в Україні та криз переміщення.

Критики вказують на недостатню координацію та реалізацію зобов'язань в рамках ООН у сфері протидії торгівлі людьми. Також висловлюються сумніви щодо недостатніх ресурсів, політичних обмежень та неадекватності міжнародного законодавства [51, с. 43]. Ці погляди викликають потребу у подальших дебатах та поліпшенні для більш ефективної боротьби з цим злочином. Але не виникає сумнівів, що Організація Об'єднаних Націй відіграє важливу роль у забезпеченні протидії торгівлі людьми на міжнародному рівні. Це зумовлено наявністю необхідної юридичної бази, створенням

спеціалізованих структур та координацією з іншими міжнародними та національними органами.

Міжнародна організація з міграції (МОМ) є головною міжнародною організацією, яка займається міграційними питаннями на світовому рівні та підтримує національні зусилля країн-членів у галузі управління міграцією. Організація бере участь у протидії торгівлі людьми як частині своєї діяльності, оскільки торгівля людьми є однією з найбільших проблем, з якими стикаються мігранти, і може призвести до експлуатації та порушення прав людини [57].

МОМ має ряд програм та проектів, присвячених протидії торгівлі людьми, зокрема програми з попередження та захисту жертв торгівлі людьми, програми реінтеграції для жертв торгівлі людьми та програми з налагодження співпраці між урядовими та неурядовими організаціями у сфері протидії торгівлі людьми. Один з головних принципів роботи МОМ полягає в установленні партнерства з різними організаціями та групами, що залучаються до роботи з міграційними питаннями, такими як права жінок, дітей, молоді, трудові мігранти, міжнародні та національні неправительственні організації, академічні та наукові установи, міжнародні та регіональні організації тощо. Зокрема, МОМ співпрацює з урядами, правоохоронними органами та громадськими організаціями для виявлення, розслідування та притягнення до відповідальності зловмисників, які займаються торгівлею людьми, забезпечення захисту та підтримки жертв торгівлі людьми, а також попередження та зменшення попиту на послуги, пов'язані з такою торгівлею. МОМ також здійснює роботу з удосконалення міграційної політики та законодавства країн-членів для забезпечення дотримання прав мігрантів та боротьби з торгівлею людьми [5, с. 416]. Крім того, МОМ здійснює роботу з просвіти населення щодо небезпек, пов'язаних з торгівлею людьми, і веде інформаційно-аналітичну роботу з моніторингу даної проблеми. Так, на підставі результатів досліджень МОМ може надавати рекомендації країнам-членам щодо поліпшення законодавства та практики управління міграційними процесами.

Деякі науковці та журналісти критикують МОМ у таких аспектах її діяльності щодо протидії торгівлі людьми: обмежені ресурси та фінансування, недостатня координація з іншими організаціями, недостатня увага до кореневих причин та відсутність стандартів та механізмів контролю. Але її програми та проекти у сфері протидії торгівлі людьми є важливими інструментами у боротьбі з цією проблемою. МОМ забезпечує широкомасштабну протидію торгівлі людьми та зберігає свою репутацію як ключовий ресурс у галузі управління міграцією.

Створення Глобального альянсу з попередження сексуального насильства під час війни було ініційовано Лордом Ахмадом Вімблдонським, головою делегації Сполученого Королівства та спеціальним представником Прем'єр-міністра Великої Британії з питань запобігання сексуальному насильству під час збройних конфліктів. У складі Альянсу наразі перебуває вже 13 країн світу, зокрема: Австралія, Люксембург, Колумбія, Японія, Південна Корея, Нігерія, США, Йорданія, ОАЕ та інші. Україна співголовуватиме в ініціативі до кінця 2023 року. Завдання Глобального альянсу - ефективно і значуще включення постраждалих від сексуального насильства в процес розробки та реалізації політик на міжнародному та національному рівнях. Таке включення постраждалих означає створення умов для надання послуг і задоволення потреб постраждалих, а також постійний діалог з ними [11].

Міжнародна організація праці (МОП) звертає увагу на торгівлю людьми як глобальну проблему, та активно долучається до її протидії. Організація створена в 1919 році і з того часу її діяльність була присвячена захисту прав працівників та поліпшенню стандартів праці в усьому світі [73]. МОП активно співпрацює з іншими міжнародними організаціями та державами у протидії торгівлі людьми. Основні напрямки діяльності МОП в цьому плані – це розробка та впровадження стандартів праці для захисту найбільш уразливих груп населення. Зокрема, МОП вивчає проблему торгівлі людьми як сферу порушення прав людини та займається розробкою стандартів щодо захисту прав жертв торгівлі людьми. Організація підтримує підписання та ратифікацію

міжнародних документів щодо торгівлі людьми державами-членами та активно працює над їх імплементацією в національному законодавстві. Окрім цього, МОП здійснює контроль за дотриманням стандартів праці в галузі, де широко поширена торгівля людьми, зокрема у сфері сільського господарства, будівництва, текстильної та іншої промисловості. Організація забезпечує співпрацю з роботодавцями та робітниками, щоб підвищити рівень усвідомленості щодо проблеми. МОП активно працює на зменшення попиту на послуги, що забезпечують торгівлю людьми, та попит через посилення санкцій проти роботодавців, які залучають робітників в торгівлю людьми, а також впровадження кампаній з підвищення усвідомленості населення щодо проблеми та її наслідків. Організація надає фінансову та технічну допомогу іншим організаціям, організовує конференції та семінари, спрямовані на обмін досвідом та зміцнення мережі організацій протидії торгівлі людьми [36, с. 135]. Отже, МОП вважає протидію торгівлі людьми пріоритетним напрямком своєї діяльності з метою захисту прав працівників та забезпечення сталого та безпечного розвитку соціально-економічної сфери у всьому світі.

Рада Європи звертається до проблеми торгівлі людьми безпосередньо або опосередковано, через низку своїх комітетів та програм. Серед них – тривала діяльність багатовекторної групи фахівців під головуванням представника Координаційного комітету з питань рівності чоловіків і жінок. З 1997 року ця група бере участь у здійсненні низки ініціатив з протидії торгівлі людьми «з метою сексуальної експлуатації», включаючи підготовку рекомендацій для Комітету міністрів та країн-членів Ради Європи [68].

П'ятий звіт Європейської Комісії, який охоплює період 2021–2022 років, фіксує посилення боротьби з торгівлею людьми відповідно до Стратегії ЄС на 2021–2025 роки. Статистика свідчить про зростання на початку 2024 року кількості зареєстрованих жертв у ЄС на 20.5%, причому більшість жертв (54%) є громадянами третіх країн [72]. Звіт демонструє демографічний зсув у профілі експлуатації:

1. Сексуальна експлуатація залишається найбільш поширеною (49% випадків), при цьому 92% жертв — жінки та дівчата.
2. Трудова експлуатація зросла на 51% порівняно з попереднім періодом. 70% жертв трудової експлуатації — чоловіки. Це підтверджує зміну попиту на ринку праці, особливо на тлі міграційних криз, і вимагає розширення програм захисту для охоплення вразливих чоловіків.
3. Регіональні відмінності: сексуальна експлуатація переважає у Центральній та Південно-Східній Європі (50% випадків), тоді як у Західній та Південній Європі більш поширеною є трудова експлуатація [72].

Незважаючи на прогрес у політичних та оперативних рамках, зберігаються серйозні виклики в ЄС, включаючи низькі показники судових переслідувань, труднощі зі збором доказів та зростаючу активність торговців людьми в онлайн-просторі.

Неурядові об'єднання стояли у витоків створення міжнародних організацій, спрямованих на знищення інституту власності одних людей щодо інших. Їх історія налічує близько двох століть та є нерозривно пов'язаною із активним формуванням громадського суспільства в західноєвропейських державах протягом ХІХ століття, впливом ідей Великої французької революції, поширенням ліберальної ідеології, а в ширшому контексті — процесами гуманізації світового порядку, становлення верховенства прав і свобод людини як одного з основоположних принципів міжнародного права.

Міжнародно-правова основа для залучення недержавних організацій у боротьбу з торгівлею людьми на сучасному етапі закріплена в статті 9 Палермського протоколу щодо попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, й покарання за неї. Протокол доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року: «політика, програми та інші заходи (...) включають співпрацю з недержавними організаціями, іншими відповідними організаціями» [53]. Традиційно діяльність НУО відносять до етапів запобігання торгівлі людьми та реабілітації постраждалих від неї, однак фактично вони охоплюють широке коло питань від

тиску на національні уряди щодо вдосконалення законодавчих практик до дослідницької й аналітичної роботи. Зокрема, залучення НУО аутрич-працівників дозволяє дістатись прошарків населення поза межами загальних інформаційних кампаній у ЗМІ та навчальних закладах. Заходи із протидії торгівлі людьми входять до сфери діяльності організацій з надання гуманітарної допомоги, протидії розповсюдженню ВІЛ/СНІД, боротьби за права людини та гендерну рівність, охорони дитинства тощо.

Специфіка діяльності організації залежить від соціально-економічного середовища країни, в якій вона діє: профілактика й реабілітація можливі лише за розуміння структурних причин вразливості населення до торгівлі людьми у конкретному суспільстві. НУО не обмежені регіональними кордонами, чітко визначеною компетенцією, тож можуть працювати у будь-яких куточках Землі. Показовою є робота організації «Anti-Slavery International» (таку назву має сьогодні утворене ще в 1839 р. Британське та іноземне товариство проти рабства). Її діяльність охоплює Великобританію, країни Африки, Азії, Латинської Америки, тож методи боротьби залежать від місцевих умов. У Великобританії це – захист жертв «сучасного рабства», в тому числі від притягнення до юридичної відповідальності; моніторинг законодавства щодо протидії торгівлі людьми, інформаційні кампанії з протидії трудовій експлуатації обслуговуючого персоналу [66]. У країнах, що розвиваються, організація зосереджується на боротьбі зі спадковим рабством, борговою залежністю, експлуатацією домашньої праці та примусовим злидарством дітей, впровадженні освітніх технологій. Проекти південноазійської НУО «NOMI network», що спрямована на успішний розвиток жінок, постраждалих або вразливих до торгівлі людьми, – економічна й методична допомога для навчання (зокрема, програма для дівчат-підлітків уможливує отримання ними середньої та вищої освіти) й підприємництва, тренінги із ведення господарства, виходу на легальний ринок праці, захисту себе та дітей від торгівлі людьми; повідомлення споживачів про «етичність» походження товарів.

Попри відсутність у НУО офіційних важелів впливу на прийняття законодавства щодо протидії торгівлі людьми, вони активно залучаються до підготовки національних та міжнародно-правових актів у цій галузі. У 2004 р., під час підготовки до укладання Конвенції Ради Європи з протидії торгівлі людьми, 180 організацій (ініціаторами виступали «Amnesty International» та «Anti-Slavery International») зробили спільну заяву щодо проекту Конвенції, в якій наполягали на: протиправному характері явища торгівлі людьми; потребі відновлення й захисту прав постраждалих; непритягненні їх до юридичної відповідальності за можливі правопорушення, викликані їх підневільним станом; необхідності гендерно-чутливого підходу до проблеми та особливої уваги до дітей-жертв торгівлі; урахуванні думки громадянського суспільства; відповідності заходів з попередження транскордонної торгівлі правам людини на пошук і отримання притулку та конфіденційність; встановленні кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з торгівлею людьми; створенні належного контрольного органу за виконанням Конвенції [68]. Зрештою ці рекомендації знайшли місце у положеннях Конвенції Ради Європи.

Незалежний характер НУО уможливує контроль з їх боку за державними органами у сфері протидії торгівлі людьми. У середині 2000-х рр. міжнародна НУО «Всесвітня мережа виживання» за результатами дослідження торгівлі жінками з Росії зібрала докази пособництва злочинам зі сторони робітників МВС, ФСБ та МЗС Російської Федерації. Зокрема, було встановлено, що «по мірі посилення впливу злочинних угруповань корупція здійснюється через блокування законодавства, яке спрямоване на протидію їх діяльності» [8]. Критичному аналізу зусилля національних урядів із протидії торгівлі людьми піддаються у доповідях правозахисної організації «Amnesty International», які містять рекомендації до урядів та міжнародних організацій із покращення законодавчої, оперативної, правозастосовної діяльності. Вияв порушень законодавства та зневаги до людських прав у сфері протидії торгівлі людьми – у полі зору організації «Human Rights Watch».

Усвідомлення обмеженості односторонніх зусиль як НУО, так і державних органів зумовлює інтерес до партнерства та взаємодії державних і недержавних суб'єктів боротьби з торгівлею людьми на міжнародному рівні. Партнерство з НУО є суттєвим елементом діяльності провідних міжурядових організацій. Зокрема, регіональне об'єднання проти торгівлі жінками та дітьми у Латинській Америці та Карибському басейні (CATWLAC) має консультативний статус у ЕКОСОП та ОАД, є спостерігачем у міжпарламентських асамблеях Латинської Америки, членом Першої міжінституційної комісії для попередження та переслідування торгівлі людьми при уряді Мексики і її Консультативної ради [69].

Чимало НУО зареєстровані у своїх державах як благодійні товариства, і особливістю їх роботи дійсно є проведення регулярних кампаній зі збору коштів [65]. Тож приводом до співпраці громадських організацій та державних органів і міжнародних міжурядових організацій нерідко стає проблема фінансування НУО. Неурядові організації стають виконавцями програм національних урядів, як Міжнародна католицька комісія з міграції, що впроваджувала програму уряду США з протидії торгівлі людьми в Індонезії. При цьому виникає питання залежності від спонсорів. Реалізацію програм, які підтримують міжнародні фундації, ускладнює відсутність підтверджень ефективності дій НУО у заявлених галузях. Водночас такі обмеження стимулюють пошук достовірних форм звітності, адже аудит ефективності протидії торгівлі людьми є болючим питанням практичної діяльності у цій сфері та її теоретичного осмислення. Одним з вирішень проблеми стало активне використання фото та відеоматеріалів як форми звітності та одночасно впливового інструменту для усвідомлення проблеми широкими суспільними колами [69].

Одним з напрямків роботи міжнародних громадських організацій (таких, як «Інститут відкритого суспільства», «Співпраця жінок Сходу і Заходу») є діяльність з допомоги та підтримки нових НУО з протидії торгівлі людьми та співпраці НУО у Центрально-Східній Європі та країнах СНД. Особливістю

функціонування міжнародних НУО є і тенденція до створення мереж національних об'єднань на зразок франчайзингових корпорацій, що є осередками великих міжнародних організацій і водночас самостійними утвореннями. Наприклад, організація з викорінення комерційної сексуальної експлуатації дітей ЕКПАТ представлена у 64 країнах. CATWLAC має 26 національних осередків. Європейська НДО «La Strada» складається з 8 членських організацій. Локальні НДО часто є основними суб'єктами підвищення обізнаності населення щодо проблеми торгівлі людьми. Як зазначає вітчизняний дослідник Н. Лукач, «у багатьох державах ОБСЄ місцеві НУО – єдині організації, що інформують жінок, дівчат та їх родини про загрозу торгівлі людьми, та забезпечують безпосередню допомогу жертвам» [12].

Для підвищення ефективності діяльності НУО об'єднуються в альянси. В сфері протидії торгівлі людьми прикладом такого об'єднання є Глобальний альянс проти торгівлі жінками (GAATW). Альянс був заснований у 1994 році з метою координації зусиль міжнародного співтовариства у протидії торгівлі людьми. Альянс об'єднує понад 80 неурядових організацій з Африки, Азії, Європи, Латинської Америки та Північної Америки. Глобальний альянс спрямовує свої зусилля на розвиток стратегій та рішень, що спрямовані на зменшення та викорінення торгівлі людьми в усьому світі [75]. Ця організація намагається приділити більше уваги проблемам жертв торгівлі людьми та міграційних процесів загалом, а також працює зі світовим урядом, громадськістю та неурядовими організаціями з метою посилення протидії торгівлі людьми. Головна мета GAATW полягає у забезпеченні захисту прав жертв торгівлі людьми та їхнього інтеграції в суспільство. Організація надає підтримку потерпілим від торгівлі людьми, запроваджує курси підвищення кваліфікації для соціальних працівників та інших осіб, інформує світову громадськість про проблеми, пов'язані з цим злочинним явищем [36, с. 141]. Ця організація сприяє співпраці різних країн та їхніх урядових та неурядових організацій у боротьбі з торгівлею людьми.

GAATW також сприяє підвищенню обізнаності громадськості про проблему торгівлі людьми, перш за все, через інформаційну роботу зі ЗМІ. У рамках своєї діяльності GAATW запроваджує програми моніторингу та дослідження цієї проблеми. Організація надає підтримку правозахисним організаціям, які займаються захистом прав жертв торгівлі людьми, та співпрацює з державними структурами та міжнародним співтовариством з метою вивчення та попередження цієї проблеми. У загальному плані GAATW є однією з провідних міжнародних організацій, що діють у сфері протидії торгівлі людьми. Результати роботи GAATW, спрямованої на зменшення обсягів торгівлі людьми та інтеграцію жертв у суспільство, демонструють важливість взаємодії між країнами та відділами влади у боротьбі з цією проблемою.

Торгівлі людьми протидіють не лише сучасні НУО. Однією з найстаріших НУО в сфері протидії торгівлі людьми є Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ). Організація продовжує залишатися однією з провідних гуманітарних організацій у світі, що займається протидією торгівлі людьми. Основний метою МКЧХ є надання допомоги жертвам конфліктів, катастроф та інших надзвичайних ситуацій у всьому світі. За допомогою своїх проектів та програм організація забезпечує порятунок та підтримку людей, які потерпіли від торгівлі людьми. Одним з головних напрямків роботи МКЧХ є забезпечення медичної допомоги та психологічного супроводу для жертв торгівлі людьми. Організація забезпечує надання допомоги на різних етапах процесу: від звільнення з полону до реабілітації та соціальної адаптації. МКЧХ активно співпрацює з іншими організаціями по всьому світу, зокрема з правозахисними та громадськими організаціями, з метою спільної протидії явищу [13]. Одним з ключових проектів МКЧХ є програма «Активна боротьба з торгівлею людьми». В рамках цієї програми організація проводить низку заходів, спрямованих на попередження та протидію торгівлі людьми. Зокрема, МКЧХ інформує громадськість про проблему, надає психологічну та юридичну допомогу жертвам торгівлі, проводить тренінги та навчання для фахівців з питань протидії цьому явищу. Одним з найважливіших досягнень МКЧХ є прийняття Конвенції про боротьбу з торгівлею

людьми та експлуатацією проституції інших людей, прийнятої у 1949 році. Цей документ став визнаним міжнародним правовим актом, що визначає загальноприйняті стандарти в сфері протидії торгівлі людьми [37, с. 45].

Дехто критикує МКЧХ за його обмежений політичний вплив та недостатню здатність впливати на уряди та сприяти законодавчим змінам, які необхідні для ефективної боротьби з торгівлею людьми. Критики вважають, що без активної політичної діяльності організація не може досягти значного прогресу у цій сфері [56]. Але й сама організація мала прояви неоднозначної позиції в деяких аспектах і була запідозрена у тому що на неї є сторонній політичний вплив. Іноді МКЧХ отримує критику за використання волонтерів, які не завжди мають необхідну підготовку та досвід у роботі з жертвами торгівлі людьми. Це може впливати на якість наданої допомоги та підтримки. Варто зазначити, що критика не означає, що Міжнародний комітет Червоного Хреста не виконує важливу роботу у протидії торгівлі людьми. Організація продовжує грати роль у гуманітарній допомозі та захисті прав жертв торгівлі людьми, але одночасно є потреба у зміцненні стратегій та підходів до протидії цьому глобальному явищу.

Діяльність неурядових організацій проводиться у чотирьох основних напрямках, пов'язаних з торгівлею людьми:

1. Попередження та запобігання. При цьому неурядові організації приділяють особливу увагу запобіганню торгівлі людьми у співпраці з державними установами в галузі соціальної політики та освіти, правоохоронними органами, іншими міжнародними організаціями, а також низкою організацій громадянського суспільства на всій території України.

2. Надають підтримку правоохоронним органам. Неурядові організації надають комплекс послуг з розвитку потенціалу системи кримінального правосуддя в державах з метою підвищення доступу постраждалих від торгівлі людьми до правосуддя. Це включає в себе тематичні тренінги, технічну допомогу, встановлення робочих контактів з країнами транзиту та призначення, сприяння взаємній правовій допомозі, управління ресурсами, надання обладнання, зміцнення механізмів захисту постраждалих/свідків тощо.

3. Захист та реінтеграція. Недержавні організації надають комплексну допомогу з реінтеграції понад постраждалими від торгівлі людьми, включаючи юридичні консультації та представництво у кримінальному та цивільному суді; медичну та психологічну допомогу, забезпечення притулку, професійну підготовку, надання невеликих грантів для підтримки тих постраждалих від торгівлі людьми, які прагнуть започаткувати власний бізнес, та інші форми допомоги [13].

4. В основі всіх заходів, що проводяться неурядовими організаціями, що займаються питаннями протидії торгівлі людьми лежить партнерство. Робота з колом партнерів, що постійно розширюються, зокрема з різними державними установами, міжнародними організаціями, громадянським суспільством, приватними компаніями та фізичними особами поліпшує рівень загальних зусиль. Пожвавлення співробітництва між ними є ключем до ефективних дій, спрямованих на протидію торгівлі людьми та зміцнення національного внеску та відповідальності у цій сфері. Наприклад, представництво МОМ координує заходи з попередження та інформування населення разом з Коаліцією з протидії торгівлі людьми, до складу якої входить 31 неурядова організація [56].

Міжнародні організації (урядові та неурядові) сприяють активній боротьбі з торгівлею людьми. Про це свідчать висвітлені механізми протидії, здійснювані ініціативи міжнародних організацій, формування відповідних органів як на національному, так і на регіональному рівні та ін. Комплексна діяльність державних та недержавних акторів у протидії торгівлі людьми суттєво підвищує ефективність викорінення цього злочину.

РОЗДІЛ III. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ТА ПРОБЛЕМА ПРОТИДІЇ ЇЇ В УКРАЇНІ

3.1. Нормативно-правові та організаційні основи протидії торгівлі людьми в Україні

Сучасні виклики та загрози у сфері протидії торгівлі людьми потребують мобілізації різноманітних ресурсів, налагодження міжвідомчої взаємодії, розвитку національних та транснаціональних механізмів співпраці представників влади та інститутів громадянського суспільства.

Внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, та повномасштабного вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року зросла кількість злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, на території України.

Масове переміщення громадян з тимчасово окупованих територій та територій, на яких тривають бойові дії, пошук нового місця проживання, роботи, високий рівень конкуренції на ринку праці призвели до підвищення рівня уразливості громадян і виникнення ризику потрапляння в ситуацію, пов'язану з торгівлею людьми.

Повномасштабна війна в Україні залишається критичним фактором, що значно підвищує ризики торгівлі людьми у регіоні. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України у лютому 2022 року спричинило найбільшу міграційну кризу в Європі з часів Другої світової війни [58]. Група експертів Ради Європи з питань протидії торгівлі людьми (ГРЕТА) 4 травня 2022 р. опублікувала Рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою. У Рекомендаціях зазначено, що понад 5 мільйонів осіб були змушені залишити Україну в перші два місяці війни, шукаючи притулку в сусідніх країнах та в усій Європі (за оцінками Державної прикордонної служби, 90 відсотків з них - жінки та діти). Крім того, понад 7 мільйонів осіб стали внутрішньо переміщеними [49].

Станом на лютий 2025 року, близько 3.7 мільйона людей були внутрішньо переміщеними особами (ВПО), а близько 6.3 мільйона шукали притулку в Європі. В цілому, близько 12.7 мільйона людей в Україні потребують гуманітарної допомоги, а рівень бідності зростає внаслідок переміщення [71]. Масова міграція (понад 6.5 мільйонів українців, що залишили країну) створила нові «можливості» для торговців людьми. Міжнародна організація з міграції (ІОМ) у 2024 році охопила понад 2.2 мільйона людей, зосереджуючись на багатосекторному програмуванні та активно співпрацюючи з 198 місцевими та національними партнерами, передавши їм понад 51.2 мільйона доларів США в період 2022-2024 років, що є свідченням пріоритету локалізації допомоги [так само].

Таке безпрецедентне переміщення осіб є неабияким викликом для державних установ та громадських організацій, зокрема у країнах, що межують з Україною. Організації громадянського суспільства, спеціалізовані неурядові організації та журналісти почали повідомляти про підозрілі випадки торгівлі людьми серед населення, яке виїжджає з України.

Крім того, все ще існує проблема ускладненого доступу осіб, які постраждали від торгівлі людьми, до допомоги, оскільки органи місцевого самоврядування не наділені повноваженнями приймати заяви щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

Також потребують врегулювання питання надання безоплатної вторинної правової допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, а також питання запобігання торгівлі людьми серед осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, осіб, які є учасниками процесу сурогатного материнства, та інших осіб вразливих категорій.

Першою з пострадянських країн саме Україна визнала проблему торгівлі людьми як одну з найглобальніших та небезпечних для суспільства. Результатом цього усвідомлення стало додавання в 1998 році до Кримінального кодексу України статті 124-1 «Торгівля людьми» [27]. За цією Статтею передбачається відповідальність за торгівлю людьми шляхом позбавлення волі

на термін від 3 до 5 років. Додаток статті, якою передбачалась відповідальність за торгівлю людьми в цілому, а не лише торгівлю жінками, як у більшості країн, на той момент було єдиним введенням не тільки в країнах пострадянського простору, але й серед країн Європи.

У 2001 році було прийнято новий Кримінальний кодекс України. Статтю 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини» віднесено до розділу злочинів проти особистості, відповідно до неї, торгівля людьми є тяжким злочином. Міра покарання стала жорсткішою.

4 лютого 2004 року уряд України ратифікував Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та Протокол, про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію. Ратифікація передбачала приведення національного законодавства відповідно до положень, зазначених у Конвенції та Протоколі [48].

3 лютого 2006 року Президент України Віктор Ющенко підписав Закон №3016-1 «Про внесення змін у Кримінальний Кодекс України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми й залучення в заняття проституцією», прийнятий Верховною Радою України 12 січня 2006 року.

Запропоновані Законом зміни спрямовано на приведення статей 149 і 303 Кримінального кодексу України у відповідність до норм Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності й Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї. Статтю 149 КК України доповнено приміткою, в якій роз'яснено терміни «експлуатація людини», «уразливе становище»; у назву статті 303 КК України введено термін «сутенерство», визначення якого подано в частині першій примітки до цієї статті. Законом встановлено, що відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання малолітнього чи неповнолітнього з метою експлуатації, за залучення малолітнього чи неповнолітнього до заняття проституцією або примус їх до заняття проституцією повинна наставати незалежно від того, чи вчинено такі дії

з використанням обману, шантажу або уразливого стану зазначених осіб чи із застосуванням або погрозою застосування насильства, використання службового становища, чи особою, від якої потерпілий перебував у матеріальній або іншій залежності (частина третя примітки до статті 149 , частина друга примітки до статті 303 КК України) [27].

Крім закріплення на законодавчому рівні кримінальної відповідальності за торгівлю людьми, виникла потреба створення всебічного механізму боротьби із цим злочином на державному рівні із чітким визначенням завдань і повноважень виконавців.

Першої спробою такої консолідації зусиль стало прийняття Постанови Кабінету Міністрів України №1768 від 25 вересня 1999 року Програми запобігання торгівлі жінками і дітьми [46].

Наступним документом, який координував діяльність організацій у сфері виколення торгівлі людьми на державному рівні, стала Комплексна програма протидії торгівлі людьми на 2002-2005 роки, прийнята Постановою Кабінету Міністрів України №766 від 5 червня 2002 року. Саме цей документ став основою для діяльності державних органів у протидії цьому злочину на зазначений період. Документ складається з трьох частин: запобігання торгівлі людьми, переслідування торгівців людьми, допомога потерпілим від торгівлі людьми. У подальшому такі програми ухвалювалися ще декілька разів [10].

Серед документів, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми варто згадати Постанову № 987 «Про затвердження Типового положення про центр реабілітації для осіб, що потерпіли від торгівлі людьми», прийняту Кабінетом Міністрів України 27 червня 2003 року з метою забезпечення законодавчої бази для здійснення допомоги потерпілим і з боку державних організацій [40]. Однак, у зв'язку з недостатністю державного фінансування таких установ реабілітаційні центри відкриваються здебільшого на базі громадських та релігійних організацій за сприяння державних структур. Фінансова підтримка надходить переважно від міжнародних організацій.

Основним з них є Закон України «Про протидію торгівлі людьми», який було прийнято у 2012 році і є базовим законодавчим актом в галузі протидії торгівлі людьми. У законі визначено поняття торгівлі людьми та її види (включаючи сексуальну експлуатацію, трудову експлуатацію, використання військових конфліктів тощо), а також охарактеризовано основні етапи торгівлі людьми (рекрутація, направлення, зберігання, пересування, накладання примусу, експлуатація) [47].

В законі були окреслені наступні основні напрями державної політики у сфері протидії торгівлі людьми:

1) попередження торгівлі людьми шляхом підвищення рівня обізнаності населення, превентивної роботи, зниження рівня вразливості населення, подолання попиту;

2) боротьба із злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми, шляхом виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, причетних до скоєння злочину, притягнення їх до відповідальності;

3) надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми, шляхом удосконалення системи відновлення їхніх прав, надання комплексу послуг, впровадження механізму взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми [47].

В Україні були запроваджені наступні принципи протидії торгівлі людьми:

1) забезпечення прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на повагу до гідності, особисте життя, правову допомогу, відшкодування матеріальної та моральної шкоди у встановленому законом порядку;

2) поваги і неупередженого ставлення до осіб, які постраждали від торгівлі людьми;

3) конфіденційності інформації про осіб, які постраждали від торгівлі людьми;

4) добровільності отримання допомоги особами, які постраждали від торгівлі людьми, та їх недискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального

походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

5) взаємодії органів виконавчої влади між собою, з відповідними органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та з громадськими і міжнародними організаціями [так само].

У червні 2023 року Кабінет міністрів України затвердив Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2025 року.

Метою Програми є удосконалення механізму запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності виявлення осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з торгівлею людьми, а також забезпечення захисту прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги. Узагальнюючі зміст Програми можна визначити такі завдання, які ставлять перед собою органи влади України:

- удосконалення механізму нормативно-правового регулювання питань протидії торгівлі людьми, а також боротьби з нею, включення їх до освітніх програм для дітей та молоді;
- проведення роз'яснювальної роботи за допомогою ЗМІ, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у боротьбі з торгівлею людьми;
- забезпечення ефективної взаємодії правоохоронних органів України та інших держав у протидії торгівлі людьми, а також боротьбі з нею;
- надання допомоги особам, що потерпіли від торгівлі людьми, зокрема щодо повернення додому, працевлаштування та професійного навчання;
- вдосконалення діяльності центрів реабілітації для осіб, що потерпіли від торгівлі людьми;
- розроблення механізму психолого-соціальної реабілітації дітей, що потерпіли від торгівлі людьми;
- співробітництво з громадськими та міжнародними організаціями і фондами, що проводять діяльність, пов'язану з протидією торгівлі людьми;

– використання міжнародного досвіду із запобігання торгівлі людьми та боротьби з нею, захисту прав осіб, що потерпіли від зазначеного злочину, розшуку зниклих осіб за кордоном, їх повернення та реабілітації [49].

Окрім Закону України «Про запобігання та протидію торгівлі людьми», існує ряд інших законів, які регулюють питання протидії торгівлі людьми. Зокрема, це Закон «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», який визначає заходи захисту військовослужбовців від торгівлі людьми, а також Закон «Про національну поліцію», який надає право захищати жертв торгівлі людьми та здійснювати профілактичні заходи. Під час розгляду справ з торгівлі людьми у судах застосовуються такі законодавчі акти, як Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про захист прав дітей», Закон України «Про правовий статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та інші [5, с. 416].

Україна активно бере участь у боротьбі з торгівлею людьми, в тому числі шляхом створення органів, які здійснюють заходи протидії такій діяльності. Головними органами, що координують протидію торгівлі людьми в Україні, є Міністерство внутрішніх справ та Служба безпеки України. МВС України відповідає за зміцнення міжнародного співробітництва в галузі протидії торгівлі людьми, а також за координацію діяльності інших органів державної влади з цього питання. Серед основних напрямів діяльності МВС можна виділити проведення операцій та спільних рейдів з іншими країнами, розслідування кримінальних справ з торгівлі людьми, а також створення штабів з протидії торгівлі людьми в регіонах України. Служба безпеки України займається виявленням та розкриттям злочинних організацій, які займаються торгівлею людьми, а також захистом прав та інтересів постраждалих від такої діяльності. Окрім цього, СБУ забезпечує підготовку спеціалістів, що здійснюють заходи протидії торгівлі людьми, проводить аналітичну роботу з метою виявлення нових форм та методів організації торгівлі людьми [28, с. 69].

Окрім згаданих вище органів, протидія торгівлі людьми в Україні здійснюється за участю інших міністерств та відомств, таких як Міністерство соціальної політики, Міністерство освіти і науки, Міністерство закордонних справ, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, центрів надання соціальних послуг та громадських організацій [35, с. 11] Координацію діяльності різних організацій із протидії торгівлі людьми покладено на спеціальний орган при Кабінеті Міністрів України, що закріплено Постановою Кабінету Міністрів України «Про створення Міжвідомчої координаційної ради з питань протидії торгівлі людьми» (№1961 від 25 грудня 2002 року) [41]. Сьогодні разом з офісом Координатора проектів ОБСЄ в Україні ведеться робота зі створення Бюро Національного координатора із протидії торгівлі людьми [52].

Злочини торгівлі людьми є одними з найбільш приховуваних, і реальна кількість випадків залишається невідомою, оскільки жертви часто не усвідомлюють, що їх експлуатують, або не можуть звернутися по допомогу. Однак, аналіз зареєстрованих кримінальних проваджень в Україні за 2023–2025 роки показує важливу динаміку. У 2021 році було зареєстровано 232 злочини. Після початку повномасштабного вторгнення кількість зареєстрованих випадків різко знизилася (133 у 2022 році, 147 у 2023 році, 105 у 2024 році). Це зниження, ймовірно, відображає прихованість злочину та порушення роботи правоохоронної системи на початку війни. Критична зміна відбулася у 2025 році. За перші шість місяців 2025 року було зареєстровано 114 кримінальних проваджень за фактом торгівлі людьми, з яких 66 мали конкретних підозрюваних. Ця кількість (114 за пів року) є набагато більшою, ніж за весь 2024 рік (105 випадків) [18].

Зростання зареєстрованих випадків у 2025 році, навіть в умовах військового стану, закритості кордонів та великої кількості блокпостів, може свідчити про якісне покращення роботи правоохоронних органів у виявленні торгівлі людьми, а також про перехід торговців людьми до більш активних, внутрішніх форм експлуатації ВПО. Збільшення кількості проваджень із

конкретними підозрюваними (66 із 114) є важливим індикатором ефективності слідства.

Органи влади України передбачають застосування комплексного підходу до розв'язання проблеми торгівлі людьми, який полягає у запровадженні єдиної політики з протидії торгівлі людьми на центральному та місцевому рівні у співпраці органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських і міжнародних об'єднань тощо, а також у поєднанні таких довгострокових та поточних завдань, як запобігання торгівлі людьми; переслідування осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з торгівлею людьми; захист осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги; зміцнення партнерства між відповідними урядовими інституціями, громадянським суспільством і бізнесом; підвищення рівня поінформованості населення з питань протидії торгівлі людьми. Такий варіант розв'язання проблеми ґрунтується на принципах взаємодії, співпраці, дотримання прав і свобод людини, на дієвому та відповідальному підході до здійснення заходів Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми.

3.2. Проблеми та перспективи протидії торгівлі людьми в Україні

Торгівля людьми – найжахливіша форма сучасного рабства, яка наносить серйозні удари суспільству та порушує найфундаментальніші права людини. Торгівля людьми стала складною соціально-економічною та правовою проблемою, яка вимагає негайного і ефективного реагування.

Для України еміграція та торгівля людьми в її сучасному розумінні постала після розпаду СРСР. Сьогодні в основі сучасної еміграції з України лежать міграційні процеси громадян України з метою працевлаштування за кордон. Причини та передумови торгівлі людьми в Україні з'явилися як наслідок зростання безробіття, зменшення асигнувань на програми соціального захисту, зубожіння населення. Також до проблем протидії торгівлі людьми слід віднести небажання жертв звертатись до правоохоронних органів, страх осуду через

залучення до торгівлі людьми, страх переслідування та пригнічений стан. Усі ці фактори спотворюють статистичні дані та замовчують безліч фактів скоєнні цього злочину.

Сукупність соціально-економічних умов, специфіка географічного положення, недостатньо організаційно-правова підготовленість до протидії торгівлі людьми, призвели до того, що Україна є країною–донором, країною–транзиту та останнім часом країною–призначення «живого товару». Перераховані обставини перетворили Україну в одну з десяти країн, жителі яких найчастіше стають жертвами торгівлі людьми. На жаль, за цим показником Україну прирівнюють до Молдови, Таїланду та Нігерії [58].

За даними Представництва Міжнародної організації з міграції - Агентства ООН з питань міграції в Україні, за 30 років від торгівлі людьми постраждали 300 тис. осіб [49]. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну і як наслідок вимушена міграція українців в інші країни, примусове вивезення українців на територію Росії погіршили ситуацію з торгівлею людьми і суттєво ускладнили протидію цьому злочину.

В умовах збройних конфліктів найбільш розповсюдженими формами торгівлі людьми з метою подальшої експлуатації стали:

- вербування, переміщення, передача, переховування або одержання осіб чоловічої статі з метою поповнення лав особового складу збройних сил сторін, що беруть участь у конфлікті;
- використання примусової праці і рабства для задоволення потреб озброєних груп;
- сексуальна експлуатація (військова проституція, насильницька вагітність);
- втягнення у злочинну діяльність;
- вилучення органів [61].

Протидія торгівлі людьми є складним процесом, який вимагає злагодженого діалогу та співпраці між різними органами та структурами. Важливо враховувати, що протидія цій проблемі повинна мати комплексний підхід, який включає в себе: розробку освітніх та профілактичних програм, забезпечення законодавчої бази,

створення умов для соціально-економічного розвитку та реабілітації постраждалих від торгівлі людьми, налагодження міжнародного співробітництва.

Один з головних факторів недостатньої ефективності боротьби з торгівлею людьми в Україні - недостатня освіченість населення про проблему та її соціальну значущість. Середній громадянин України дуже мало знає про цю проблему, крім загальновідомих фактів. Відсутність знань про те, як і де відбувається торгівля людьми, яка група суспільства є найбільш вразливою, які можливі ознаки та наслідки такого приниження людської гідності, зменшує шанси на ефективну боротьбу з цим феноменом [43]. Така організаційна робота повинна здійснюватися через залучення соціальних мереж, мас-медіа, проведення кампаній про протидію торгівлі людьми та інші форми масової інформації. Основним завданням таких заходів є зробити торгівлю людьми більш видимою та зрозумілою для населення та надати детальні інструкції щодо попередження можливих загроз для кожного і при необхідності процедури надання допомоги. Крім того, для більш ефективної роботи з населенням необхідна активна участь громадських організацій, які мають великий досвід роботи з людьми та надання послуг в складних життєвих ситуаціях.

Також важливо, щоб державні органи влади відігравали більш активну роль у просуванні інформації про торгівлю людьми. Однак, важливо знати, що така робота не завжди є дешевою, особливо якщо мова йде про масові заходи залучення населення. Урядові органи також мають відігравати роль в підтримці неурядових організацій. Крім того, необхідно підвищувати ефективність контролю та моніторингу за здійсненням програм, що мають на меті просування інформації про проблему торгівлі людьми. Отже, одним із структурних завдань, пов'язаних з протидією торгівлі людьми в Україні, є організація роботи з усвідомленням населенням проблеми потенційної загрози торгівлі людьми. Для реалізації цієї мети необхідні комплексні підходи, які мають включати у себе різноманітні методи та заходи, що забезпечать підвищений інтерес населення до зазначеної тематики.

Важливою проблемою в Україні є недостатня ефективність законів і нормативно-правових актів, спрямованих на протидію торгівлі людьми. Незважаючи на наявність цих законів, постійно з'являються нові форми торгівлі людьми, такі як віртуальні та інтернет-шахрайства, зловживання підлітками, транспортування та торгівля органами людей, насильство в сексуальній торгівлі та примушена праця, які залишаються поза законодавчим полем [38]. Проблеми також виникають через недостатню координацію між галузевими органами, невідповідність законодавства міжнародним стандартам, запізнення у розробці та підготовці нормативних актів, порушення правильності їх застосування.

Для підвищення ефективності законодавства потрібна деталізована діагностика та аналіз причин низької ефективності діючих законів і нормативно-правових актів. Крім того, важливо враховувати інформацію та думку громадськості та інших галузей юридичної практики у сфері протидії торгівлі людьми. Підвищення ефективності протидії торгівлі людьми потребує також забезпечення необхідної координації різних галузей державного управління у цій сфері [59]Error! Reference source not found..

Національні та районні органи влади не завжди володіють достатніми компетенціями та не мають достатніх процедур для ефективного запобігання та протидії торгівлі людьми [51, с. 62]. Зауважимо, що торгівля людьми часто відбувається в складних соціально-економічних умовах, коли люди зазнають важкостей у здобутті освіти та захисту своїх прав. Таким чином, для ефективної боротьби з цим явищем необхідна компетентність та відповідальність органів влади. Серед причин недостатнього рівня компетенції органів влади можна відзначити недостатню державну політику в даній сфері, відсутність достатньої кількості кваліфікованих кадрів у регіонах країни, а також невідповідність наявних кадрів вимогам фаховості та знань про проблематику торгівлі людьми. Крім того, певна частка відповідальності за цю проблему лежить на місцевих органах влади, які не завжди проявляють достатній рівень зацікавленості в забезпеченні захисту своїх громадян від торгівлі людьми. Іншим ключовим фактором, що важливо враховувати при аналізі цієї проблеми, є недостатня

співпраця між органами влади на різних рівнях. Одна з переваг такої співпраці полягає в тому, що вона дозволяє об'єднувати ресурси та експертизу різних органів влади, забезпечуючи більш ефективну та наступну боротьбу з торгівлею людьми.

Не менш важливий фактор, який ускладнює боротьбу з торгівлею людьми в Україні, це обмежена можливість дії неурядових організацій та міжнародних органів. Більшість таких організацій мають обмежені фінансові та людські ресурси, які не дозволяють їм здійснювати ефективну діяльність у всіх регіонах країни, що створює прогалини в захисті прав людей. Додатковою проблемою є бюрократичні перешкоди, які ускладнюють роботу неурядовим організаціям та міжнародним органам впливу. Їм важко отримати дозволи на виконання певних заходів, що дезорієнтує їх плани дії та затруднює координування з урядовими структурами. Крім того, неурядові організації та міжнародні органи впливу не мають можливості здійснювати ефективну моніторингову діяльність, що дозволяє влаштовувати корупційні схеми та уникати відповідальності за торгівлю людьми.

Для здійснення більш ефективної роботи неурядових організацій та міжнародних організацій впливу необхідно вирішити ряд проблем, що складають обмеження для їх успішної діяльності. Крім цього, необхідно спростити процедури оформлення дозволів та забезпечити ефективне партнерство між урядом та неурядовим сектором [37, с. 49]. Для досягнення об'єктивного моніторингу ситуації з торгівлею людьми в Україні, необхідно проведення систематичних досліджень ознак цього злочину, а також публікація локальними організаціями та регіональними структурами державної влади об'єктивної статистики, що дозволить здійснювати контроль виконання регламентованих завдань з питань протидії торгівлі людьми.

Відсутність ефективних механізмів профілактики та реабілітації жертв торгівлі людьми. Розробка та запровадження таких механізмів є реалізацією права людини на захист і правосуддя, проте ситуація в Україні не дозволяє повної реалізації цього права. Особливо порожніми залишаються проблеми профілактики та реабілітації жертв торгівлі людьми, які продовжують страждати після

звільнення з рук злочинців. Згідно зі статистикою, лише одна з трьох жертв змогла повернутися до нормального життя після експлуатації в торгівлі людьми. Недостатня увага до проблеми і недостатність необхідних механізмів протидії торгівлі людьми не дозволяє ефективно боротися зі злочинцями, які, надалі, продовжують свою діяльність [49].

Державні служби та організації, які займаються виявленням, блокуванням та стримуванням злочинців, повинні мати доступ до адекватної освіти, тренінгів, конкурсних програм та інших засобів закріплення навичок. Окрім того, необхідно створення медичних, соціальних та психологічних центрів, які спеціалізуються на ідентифікації, реабілітації та забезпеченні підтримки жертв торгівлі людьми. Також, необхідно звернути увагу на розвиток спеціальних програм навчання та допомоги для соціально-вразливих груп населення, таких як діти, жінки, особи, які перебувають у складних життєвих обставинах. Ця робота повинна бути реалізована на рівні всіх галузей влади, а також залучати активну участь національних та міжнародних організацій, громадських організацій та активісти. Необхідний подальший розвиток соціальних партнерств та згуртування суспільства для ефективно протидії торгівлі людьми в Україні.

Громадські організації України є невід'ємною частиною боротьби за протидію торгівлі людьми. Вони допомагають в інформуванні населення про проблему та проводять профілактичну роботу серед молоді шляхом проведення тренінгів, семінарів та інших заходів з метою попередження потенційних постраждалих та надання їм допомоги. Організації також співпрацюють з правоохоронними органами та допомагають їм залучати свідків та потенційних постраждалих до розслідування справ пов'язаних з торгівлею людьми. Для цього організації спеціалізуються на вивченні та аналізі законодавства у сфері торгівлі людьми та захисту прав людини.

Громадські організації в Україні також надають підтримку та допомогу постраждалим від торгівлі людьми, що дозволяє їм відчувати себе захищеними та отримувати необхідну юридичну допомогу та консультації. Крім того, громадські організації активно співпрацюють з міжнародними партнерами та організаціями,

що займаються проблемою торгівлі людьми. Вони обмінюються досвідом та знаннями, що дозволяє розвивати ідеї та проекти для більш ефективної боротьби з проблемою [56]. Україна має широкую мережу громадських організацій, які активно займаються проблемою торгівлі людьми. Провідними громадськими організаціям в Україні є:

- Ла Страда Інтернешнл Україна займається протидією торгівлі людьми та надання допомоги жертвам, розробкою програм попередження, розслідування та реабілітації, а також проводять тренінги та освітні заходи;
- Анти-Трафікінг Координаційний Центр працює в сфері захисту прав жертв торгівлі людьми, надає консультативну підтримку, юридичну допомогу, організовують соціальну та психологічну реабілітацію жертв;
- Жіноча політична група «Анна Ярославна» займається питаннями прав жінок, активно залучаються до розробки політик, проводять адвокаційну роботу та забезпечують підтримку жертвам;
- Міжнародна благодійна організація «Карітас Україна» працює в галузі соціальної допомоги та реабілітації жертв торгівлі людьми, надає матеріальну, медичну та психологічну підтримку, а також сприяють професійній реінтеграції жертв;
- «Захист» - Центр прав людини спеціалізується на захисті прав жертв торгівлі людьми та інших порушень. Вони проводять юридичну консультацію, представляють інтереси жертв у судах та сприяють усуненню насильства [13].

Громадські організації відіграють важливу роль у боротьбі з торгівлею людьми в Україні, допомагають постраждалим та проводять профілактичну роботу серед населення. Незважаючи на важливість ролі громадських організацій у протидії торгівлі людьми в Україні, виникає проблема з їх фінансуванням. Часто, вони діють на добровільних засадах та недостатньо отримують підтримку від держави. Також громадським організаціям необхідна підтримка з боку держави для розширення діяльності та підвищення ефективності в боротьбі з торгівлею людьми.

Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як ООН, Рада Європи, ЄС, ОБСЄ, зокрема в сфері обміну інформацією та досвідом, підтримки прав людини та покращення законодавства. Україна ратифікувала важливі міжнародні документи, включаючи Конвенцію Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми та Протокол ООН про запобігання, припинення та покарання за торгівлю людьми. Україна також впроваджує спільні ініціативи з ЄС, такі як: «Європейська ініціатива з боротьби з торгівлею людьми в Україні», «Програма протидії торгівлі людьми в рамках країн Центральної та Східної Європи», «Програма співробітництва України з Організацією Об'єднаних Націй з питань боротьби з наркотиками та злочинністю», «Програма протидії торгівлі людьми в Україні» [38]. Програми спрямовані на підвищення обізнаності, захист постраждалих та поліпшення законодавства. Крім того, Україна активно співпрацює з іншими державами та регіональними організаціями, такими як США, у рамках програм та ініціатив протидії торгівлі людьми. Співробітництво з міжнародними партнерами допомагає покращувати національну систему протидії торгівлі людьми та забезпечувати права людини на національному та глобальному рівнях.

Допомога постраждалим від торгівлі людьми має різні аспекти, включно з юридичною підтримкою та психологічною допомогою. Надання юридичної допомоги особливо важливе, оскільки багато жертв торгівлі людьми не знають своїх прав і не знають, як захиститися. Законодавство України забезпечує правовий захист жертв торгівлі людьми і передбачає механізми підтримки та відновлення прав потерпілих. Серед них - судовий захист, можливість отримання компенсації та реабілітаційного супроводу.

Партнерство офіційних урядових установ України з міжнародними міжурядовими організаціями полягає також у спільних консультативно-аналітичних заходах і дослідженнях, проведенні інформаційних кампаній та інших публічних акцій, наданні додаткових послуг населенню та взаємному обміні досвідом, методичній підтримці. З 2014 р. за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні, уряду Канади та Міністерства соціальної політики

України здійснюється 5-річний проект «Поширення Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, в Україні». Головний виконавчий партнер проекту – громадська організація «Фундація «Гармонізоване суспільство». На регіональному рівні виконання проекту покладено на місцеві громадські організації у співпраці з владними органами. Ініціативу спрямовано на підвищення спроможностей відповідних державних органів та громадських організацій із надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми та поширення серед населення обізнаності щодо Національного механізму взаємодії у наданні допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми [37, с. 51]. Масштабні заходи соціально-інформаційного характеру (акції, автопробіги, поширення листівок, інформаційні кампанії у ЗМІ) зазвичай припадають на відзначення Всесвітнього та Європейського днів протидії торгівлі людьми.

У боротьбі з торгівлею людьми традиційні засоби інколи безсилі або малоефективні. Для України однією зі складних проблем є використання оперативно-розшукових даних у викритті трафікерів, хоча за кордоном (Німеччина, Швейцарія, Франція, США, Японія та інші країни) давно застосовують порядок проведення «особливих» слідчих дій (використання агентів під прикриттям тощо), що здійснюються лише за дорученням прокурора або слідчого судді й органом, який не бере участі у розслідуванні конкретної справи. Тому необхідними є пошук та запровадження раціонального і передового зарубіжного досвіду та його використання. З метою підвищення ефективності протидії торгівлі людьми необхідно створити та поширити на території усієї держави (за прикладом Німеччини) систему баз даних та обрати державний орган або підрозділ, що буде відповідальним за взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми, а також за впровадження дієвої системи моніторингу.

Протидія торгівлі людьми в Україні з боку недержавних організацій веде відлік від 1997 р. і є давнішою за урядові програми у цій галузі. В цей час розпочинає діяльність жіночий правозахисний центр «Ла-Страда – Україна», який встановив партнерську мережу державних установ (МВС, Державна прикордонна

служба, Консульське управління МЗС, офіс Уповноваженого з прав людини, диппредставництва України в 20 державах і диппредставництва іноземних держав в Україні) і міжнародних організацій, відомості про які систематизовано у «Базі даних організацій, що можуть надавати підтримку потерпілим від торгівлі людьми» [12]. «Ла-Страду» можна віднести до найзначніших НДО, що протидіють торгівлі людьми в Україні через освітню, методичну, аналітичну діяльність.

До основних форм діяльності НУО із протидії торгівлі людьми в Україні дослідник В. Ліпкан відносить: допомогу (із реабілітації та реінтеграції) жертвам торгівлі людьми, зокрема, сприяння їх поверненню в Україну або на батьківщину (якщо Україна виступає країною призначення), надання допомоги медичного, психологічного, юридичного характеру, сприяння працевлаштуванню; організацію роботи «гарячих ліній»; дослідницьку діяльність щодо стану насильства над жінками в Україні та аналізу законодавчих актів стосовно становища жінок; просвітницькі заходи серед молоді; семінари, тренінги для фахівців і представників потенційної групи ризику; проведення конференцій; поширення інформації, видання відповідної літератури [30, с. 310]. Дослідник, таким чином, виокремлює профілактичну (здебільшого інформаційну) та реабілітаційну, а також аналітичну діяльність НУО у протидії торгівлі людьми. Проте слід зазначити, що НУО в Україні виконують також консультативну функцію щодо уряду, сприяючи нормативному регулюванню цієї галузі, а іноді залучаються й до оперативної діяльності з припинення і переслідування торгівлі людьми. Сьогодні все більше уваги приділяється координації зусиль різних учасників протидії торгівлі людьми в Україні.

НУО зробили внесок у розробку нормативно-правової бази України щодо протидії торгівлі людьми. Конференції, семінари з формування національної політики із протидії торгівлі людьми сприяли виробленню рекомендацій, що бралися до уваги на парламентських слуханнях, засіданнях Міжвідомчої координаційної ради, регіональних комісій з питань координації зусиль і обміну інформацією щодо запобігання торгівлі людьми. Державні програми протидії

торгівлі людьми розроблялися за участі представників НУО зі створенням спеціальних органів, відповідальних за дотримання прав людини, координацію, підготовку звітів. Значним був тиск НУО щодо ратифікації Україною Конвенції ООН проти транснаціональної злочинності, Конвенції Ради Європи з протидії торгівлі людьми [51, с. 65]. У питаннях розшуку і повернення людей НУО стають виконавчими партнерами проектів уряду. Консолідація зусиль з міжнародними НУО входить до завдань громадської організації «Глобальна організація союзницького лідерства», предметом діяльності якої є інтеграція України у систему міжнародної безпеки й поширення ідей безпеки та стабільності.

Вирізняються методи роботи НУО «Кампанія А21» (представлена в 11 державах світу). Її діяльність полягає не лише в інформаційних кампаніях (інтерактивні семінари, «ходи за свободу»), методичній роботі, реабілітації жертв (проект з допомоги у репатріації), але й співпраці з правоохоронцями на місцях: допомозі у здійсненні рейдів, виявленні потерпілих через гарячі лінії, доведенні кримінальних справ до суду і представленні інтересів потерпілих [36, с. 125]. Організація діє через «команди» швидкого реагування.

Сьогодні в Україні діють більше 20 НУО, які входять до мережі організацій з викорінення сексуальної експлуатації дітей, поширюючи обізнаність про втягнення дітей до проституції і порнографії, захищаючи дітей з групи підвищеного ризику [13].

В Україні проблема торгівлі людьми є серйозним соціально-правовим викликом, який потребує ефективних нормативно-правових та організаційних механізмів протидії. Держава, спільно з міжнародними партнерами та громадським сектором, зосереджує свої зусилля на запобіганні, розслідуванні та покаранні винних осіб, а також на захисті прав та реабілітації жертв торгівлі.

В цьому контексті, вступаючи в боротьбу з цим злочином, Україна приймає комплексні заходи, що включають розробку та впровадження спеціальних нормативно-правових актів, створення відповідних організаційних структур, забезпечення міжнародної співпраці та залучення громадськості до процесу протидії торгівлі людьми.

ВИСНОВОК

Торгівля людьми – здійснення з метою експлуатації вербування, перевезення, передачі, приховування чи отримання людей шляхом погрози силою або її застосування чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливістю стану або шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу.

Торгівля людьми є однією з найбільш серйозних глобальних проблем сучасності, що складається з перевезення, перехоплення та експлуатації людей з метою заробітку. Якщо раніше основним видом торгівлі людьми вважалась торгівля з метою сексуальної експлуатації, то нині спостерігається тенденція поширення інших видів торгівлі людьми, зокрема: примусової праці, рабства або звичаїв подібних до рабства, використання у порнобізнесі, примусової вагітності, вилучення органів, проведення дослідів над людиною, використання у жебракуванні, втягнення в злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах, усиновлення (удочеріння) задля наживи, продаж дитини. Торгівля людьми особливо актуальна в країнах з високим рівнем бідності, безробіття та соціальної нерівності, де люди шукають способи вижити та забезпечити свої родини. Торгівля людьми призводить до порушення прав людини та не стосується лише слабких та незахищених шарів населення. Постраждалою особою може стати будь-яка людина незалежно від віку, статі, рівня освіти, соціального статусу, громадянства тощо. Тому ця проблема є загальнолюдською і потребує негайного рішення.

До провідних причин торгівлі людьми належать бідність та безробіття; відставання соціальних гарантій від рівня прожиткового мінімуму; низький рівень трудових доходів, зокрема, заробітної плати, їх невиправдана диференціація, не зумовлена ефективністю праці та економічними результатами, а також значний попит на дешеву робочу силу; відсутність повної та достовірної інформації про можливості працевлаштування за

кордоном; активна діяльність транснаціональних злочинних угруповань; відсутність розуміння відповідальності за злочини, пов'язані з торгівлею людьми – це неповний перелік основних факторів поширення торгівлі людьми серед українців.

Торгівля людьми є серйозним фактором дестабілізації світової спільноти та міжнародних відносин. Її вплив на економіку, безпеку та стабільність держав може бути надзвичайно негативним, особливо якщо врахувати масштаб та активність міжнародних злочинних угруповань, що займаються торгівлею людьми. Потрібно також враховувати те, що торгівля людьми не є проблемою, яка стосується лише окремих країн або регіонів світу. Це проблема потребує глобальної дії та міжнародної співпраці для її вирішення. Усі країни повинні співпрацювати у боротьбі з торгівлею людьми, забезпечивши ефективний контроль над кордонами, захисний статус жертвам торгівлі та проведення законодавчих засіб для створення міжнародної нормативної бази.

Протидія торгівлі людьми в сучасному світі простежується на всіх рівнях: від глобального (ООН та її структури, Інтерпол), регіонального (ОБСЄ, Рада Європи, ЄС) до державного (національний рівень окремих держав та створення державних об'єднань). Міжнародне співробітництво у галузі протидії спрямована на попередження, припинення, розкриття, забезпечення кримінального переслідування винних осіб та допомозі жервами торгівлі людьми.

Законодавча база є важливим елементом протидії торгівлі людьми, адже вона узгоджує правовий статус та стандарти безпеки жертв. Міжнародні нормативно-правові документи, такі як Пакт про економічні, соціальні та культурні права, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про права дитини та Конвенція про запобігання торгівлі людьми, є основою міжнародної нормативно-правової бази протидії торгівлі людьми. Урядові органи відіграють ключову роль у протидії торгівлі людьми. Національні плани дій по боротьбі з торгівлею людьми та міжнародний обмін

інформацією між країнами дозволяють відслідковувати та уникати транснаціональних злочинних угруповань.

У сучасних умовах питання міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, та інших злочинів транснаціонального характеру набувають особливого значення, оскільки без такого співробітництва неможливо зібрати докази, які є за кордоном; здійснити досудове розслідування; забезпечити охорону прав і свобод людини та громадянина у кримінальному судочинстві; відшкодувати завдану злочином шкоду.

До провідних міжнародних урядових організацій, які займаються протидією торгівлі людьми належать ООН, ЄС, Рада Європи, ОБСЄ, Міжнародна організація з міграції, Міжнародна організація праці. ООН виконує роль координатора та нормотворця, забезпечуючи розробку стандартів, рекомендацій та документів, що регулюють протидію торгівлі людьми. МОМ зосереджується на захисті прав мігрантів і жертв торгівлі людьми, здійснюючи розширену роботу у сфері попередження, реабілітації та розслідування цього явища. МОП розвиває стандарти праці та забезпечує захист прав працівників, включаючи жертв торгівлі людьми. Однак, кожна організація має свої обмеження, тому важливими є співпраця та координація діяльності організацій.

Характерними для участі міжнародних неурядових організацій у протидії торгівлі людьми є акцент на просвітницькій роботі серед населення та посильній допомозі постраждалим від торгівлі людьми. НУО виступають ініціаторами та надають консультації щодо укладення міжнародно-правових та національних норм. Особливість статусу НУО проявляється одночасно в можливостях здійснення неупередженого контролю й аналізу зусиль національних урядів із протидії торгівлі людьми та в потенційній залежності від урядів та міжнародних організацій, які фінансують роботу НУО.

Утворення національного законодавства України у цій сфері було розпочато з приєднання держави до відповідних міжнародно-правових актів та їх ратифікації. Сьогодні торгівля людьми в Україні визнається кримінальним

правопорушенням, а також відбувається утворення та становлення правового забезпечення для протидії їй як на рівні законів, так і підзаконних нормативно-правових актів. Варто відзначити, що правове забезпечення протидії торгівлі людьми є не статичним, воно постійно удосконалюється, адаптуючись до нових викликів і умов. Даний процес вочевидь буде продовжений і в майбутньому.

На фоні повномасштабного вторгнення Росії питання торгівлі людьми стало особливо актуальним не тільки для України. Оскільки торгівля людьми створює транснаціональні загрози, які необхідно вирішувати у рамках комплексної системи безпеки, то в Україні відбувається активізація діяльності міжнародних як міжурядових, так і неурядових організацій у протидії даному злочину.

Україна активно співпрацює з провідними державами в боротьбі із транснаціонально організованою злочинністю у сфері торгівлі людьми. Прагнення України проявляються в участі у міжнародних операціях з припинення функціонування каналів міжнародного потоку людей та відповідних проектах співробітництва.

Україна співпрацює з міжнародними організаціями, такими як ООН, Європейський Союз, Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Організація зі співробітництва та розвитку, для спільної роботи над проблемою торгівлі людьми та забезпечення захисту прав людини.

Діяльність неурядових організацій стала можливою з набуттям Україною незалежності та вибором демократичних перспектив розвитку. Міжнародні НУО з протидії торгівлі людьми на території України діють здебільшого через національні відділи таких організацій або як самостійні громадські організації, які можуть входити до міжнародних мереж НУО або бути їх партнерами. Провідною тенденцією є наразі прагнення до координації та співпраці недержавних організацій міжнародного і національного рівня з міжурядовими організаціями та державними органами й установами.

Об'єктивна необхідність вдосконалення міжнародної співпраці зумовлена як станом договірно-правової бази, так і практикою виконання Україною, як і

низкою інших держав, своїх зобов'язань, що є логічним продовженням з міжнародних договорів у кримінально-правовій сфері. Необхідним етапом також постає внесення змін до законодавства країн, у яких ознаки торгівлі людьми не віднесені до окремого регулювання.

Незважаючи на те що, Україна ратифікувала ряд міжнародних договорів, активно співпрацює з міжнародними організаціями, налагодила співробітництво з провідними державами у цій сфері ефективна протидія торгівлі людьми має низку проблем. У зв'язку з чим, Україні потрібно вдосконалити заходи протидії щодо торгівлі людьми та взаємодію зі всіма державними органами та громадськими організаціями у даній сфері, а також здійснювати належне кримінологічне дослідження та кримінологічне прогнозування для ефективного подолання латентності та зниження рівня кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Британія, Албанія та країни ЄС узгодили план боротьби з контрабандою людьми, яка посилилась через міграцію. URL: <https://espreso.tv/britaniya-albaniya-ta-praini-es-uzgodili-plan-borotbi-z-pontrabandoyu-lyudmi-yapa-posililas-cherez-migratsiyu> (дата звернення 12.10.2025).
2. Види торгівлі людьми. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/16080.html?PrintVersion> (дата звернення 12.10.2025).
3. Визначення сутності поняття «торгівля людьми». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashpilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/protidiya-torgivli-lyudmi#:~:text=> (дата звернення 12.10.2025).
4. Власов П.О. Запобігання торгівлі людьми: інформаційно-практичний посібник. Донецьк: Поліграфіст, 2002. 68 с.
5. Габро І.В., Гнатуша Ю.В. Участь України у міжнародній співпраці у сфері боротьби з торгівлею людьми // Young Scientist. 2020. № 4 (80). April. С. 413-417.
6. Горбунова О.Г. Міжнародні документи та законодавство зарубіжних країн стосовно проституції, торгівлі жінками та змушування їх до роботи у секс-бізнесі // Вісник Харків. ун-ту внутр. справ. 1999. Спец. вип. С. 14-22.
7. Грищенко С. В. Протидія торгівлі людьми. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2015. 224 с.
8. Гусев Л.Ю. Боротьба з торгівлею людьми: матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції (Донецьк, 26 червня 2008 р.). Донецький юридичний інститут ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка, Фонд Ганса Зайделя. Донецьк, 2008. С. 63 – 65.
9. Декларація про викорінення насильства по відношенню до жінок. Резолюція Генеральної Асамблеї № 48/104 від 20 грудня 1993 р. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/3/386408.pdf> (дата звернення 10.11.2025).

10. Державна програму протидії торгівлі людьми на період до 2010 року. URL: <https://ips.ligazapon.net/document/view/TR070021> (дата звернення 10.11.2025).
11. Діяльність Коаліції з протидії торгівлі людьми. URL: <https://upraine.iom.int/up/node/111806> (дата звернення 12.10.2025).
12. Діяльність «Ла Страда-Україна». URL: <https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/richnyj-zvit-2019-upr.pdf> (дата звернення 10.11.2025).
13. Діяльність неурядових організацій з протидії торгівлі людьми. URL: <http://helpips.org/4-100191.html> (дата звернення 20.10.2025).
14. Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв подібних до рабства URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_160 (дата звернення 20.10.2025).
15. Доповідь Держдепартаменту США про торгівлю людьми (2019). URL: <https://uprainian.voanews.com/a/us-upraine-human-trafficping/3398912.html> (дата звернення 10.11.2025).
- 16.** Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей / К. Б. Левченко, О. А. Удалова, І. М. Трубавіна та ін.; заг. ред. К. Б. Левченко та О. А. Удалової. К.: «Міленіум», 2005. 210 с
17. Звіт Державного департаменту США про стан справ у сфері протидії торгівлі людьми: 2021 р. Україна. URL: https://ua.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/151/TIP2021_UKR.pdf (дата звернення: 14.11.2025).
18. Інспекція праці інформує: Торгівля людьми, статистичні підсумки 2025 року. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/inspektsiia-pratsi-informuie-torhivlia-liudmy-statystychni-pidsumky-2025-roku/> (дата звернення: 14.11.2025).
19. Інформаційно-просвітницька робота з протидії торгівлі людьми / Н. Гусак, Н. Романова. К.: Києво-Могилянська академія, 2011. 159 с.
20. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_162 (дата звернення: 14.11.2025).

21. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_207 (дата звернення: 14.11.2025).
22. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_789 (дата звернення: 14.11.2025).
23. Конвенція про примусову чи обов'язкову працю від 28 червня 1930 № 29. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#Text (дата звернення: 14.06.2022).
24. Конвенція про скасування примусової праці від 25 червня 1957 р. № 105. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_013#Text (дата звернення: 14.11.2025).
- 25.** Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлю людьми (2005 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення: 14.11.2025).
26. Краєвська О., Лукач Н. Міжнародний досвід протидії глобальній проблемі торгівлі людьми // Вісник Львівського університету. 2015. № 37. Ч. 3. С. 82-89.
27. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.01 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 14.11.2025).
28. Куц В.М., Орлеан А.М. Прокурорські засоби протидії торгівлі людьми: Науково-практичний посібник / За ред. Г.П. Середи. К.: Варта, 2007. 254 с.
29. Кушнір О. В. Основні форми діяльності громадських інституцій у протидії торгівлі людьми. Глобальна організація союзницького лідерства. URL: <http://goal-int.org/osnovni-formi-diyalnosti-gromadskix-institucij-u-protidii-torgivli-lyudmi/> (дата звернення: 14.11.2025).
30. Ліпкан В. А., Кушнір О. В. Правові та організаційні засади взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми / за заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ, 2013. 332 с.
31. Лугіна Н.А., Василичук Ю.О. Торгівля людьми як глобальна проблема транснаціонального характеру // Юридичний науковий журнал. 2020. № 2. С. 463-466.

32. Макаренко В.С. Канадський досвід протидії торгівлі людьми. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/27_05_2020/pdf/60.pdf (дата звернення 20.10.2025).
33. Маньгора Т.В. Правове регулювання протидії торгівлі людьми. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/270382> (дата звернення 10.11.2025).
34. Маринів І.І., Дергачов А.К., Міжнародне співробітництво у галузі протидії торгівлі людьми // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. С. 145-147.
35. Медведько О. Україна посилює заходи з протидії торгівлі людьми // Вісник прокуратури. 2017. № 8. С. 3 – 18.
36. Мовчан А. В. Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 156 с.
37. Монастирьова Є. Діяльність міжнародних неурядових організацій із протидії торгівлі людьми // Вісник Львівського університету. Серія: Філосо.-політолог. науки. 2018. Вип. 16. С. 41 – 53.
38. Нормативно-правова база України в сфері протидії торгівлі людьми. URL: https://ormr.gov.ua/np_baza_u_sferi_protidii_torgivli_liudmi/ (дата звернення 20.10.2025).
39. ОБСЄ докладає більше зусиль, щоб допомогти українцям, які рятуються від війни, уникнути пастки торгівців людьми. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/517800> (дата звернення: 14.11.2025).
40. Про затвердження Типового положення про центр реабілітації для осіб, що потерпіли від торгівлі людьми. URL: <https://www.pmu.gov.ua/npas/4357066> (дата звернення 25.10.2025).
41. Про створення Міжвідомчої координаційної ради з питань протидії торгівлі людьми. URL: <https://pryshybspa.gromada.org.ua/poordinacijna-rada-z-pitan-simejnoi-politini-gendernoi-rivnosti-zapobigannya-ta-protidii-domashnomu-nasilstvu-i-protidii-torgivli-ljudmi-v-p-15-58-01-/> (дата звернення 25.10.2025).

42. Причини торгівлі людьми. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/16/29/195#:~:text> (дата звернення 25.10.2025).
43. Про затвердження державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 року № 111. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/111-2016-п> (дата звернення: 14.11.2025).
44. Про затвердження Положення про створення та функціонування Єдиного державного реєстру злочинів торгівлі людьми. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2012 № 303. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/303-2012-п> (дата звернення 20.10.2025).
45. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 № 783. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/783-2012-п> (дата звернення 10.11.2025).
46. Про Програму запобігання торгівлі жінками та дітьми: Постанова КМУ від 25 вересня 1999 р. №1768 // Офіційний вісник України. 1999. №39. 67 с.
47. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.11 р. № 3739-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19-20. Ст. 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата звернення 20.10.2025).
48. Про схвалення концепції Державної програми протидії торгівлі людьми на 2006-2010 роки. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id94907/pauments> (дата звернення 12.11.2025).
49. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.21 р. № 800-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.11.2025).
50. Протидія торгівлі людьми / Н. Гусак та ін.; за ред. Т. Семигіна. К.: Києво-Могилянська академія, 2008. 126 с.
51. Протидія торгівлі людьми в Україні / Автори-упорядники: Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга; за заг. ред. К. Левківського та ін. К.: ВАІТЕ, 2017. 88 с.

52. Протидія торгівлі людьми. Координатор проектів ОБСЄ в Україні. URL:<https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/107307> (дата звернення: 14.11.2025).
53. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. / Верховна Рада України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_791 (дата звернення 20.10.2025).
54. Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_790 (дата звернення 25.10.2025).
55. Роль Асамблеї ООН в протидії торгівлі людьми. URL: <https://пода.gov.ua/18-zhovtnya-yevropejspuj-den-borotby-z-torgivleyu-lyudmy/#:~:text=> (дата звернення 25.10.2025).
56. Роль неурядових організацій у здійсненні соціальної профілактики торгівлі людьми. URL:<https://helpiks.org/4-100191.html> (дата звернення 20.10.2025).
57. Статистичні дані Міжнародної організації з міграції. URL: https://chas.news/current/vsesvitnii-den-protidii-torgivli-lyudmi-poradi-yaп-ne-opinitis-u-rabstvi_(дата звернення: 14.11.2025).
58. Статистичні дані ООН. URL: <https://nauroп.com.ua/torgivlya-lyudmi---suchasniy-proyav-rabstva-105980.html>(дата звернення: 14.11.2025).
59. Сьолькнер А. Оцінка потреб національного механізму перенаправлення постраждалих від торгівлі людьми в Україні / Звіт дослідження. К.: 2008. Вид. «КІМ». С.32–33.
60. Торгівля людьми в Україні. Оцінка заходів, спрямованих на протидію. ЮНІСЕФ, ОБСЄ, АМР США, Британська Рада. Київ, 2004. 68 с.
61. Торгівля людьми в умовах збройного конфлікту. URL: <https://koda.gov.ua/gromadskosti/gumanitarna-polityka/dity-ta-simya/simejna->

polityka/torgivlya-lyudmy-v-umovah-zbrojnogo-konfliktu/ (дата звернення 20.10.2025).

62. Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога: зб. докум. К.: Юрінком, 1996. Кн 1. 1184 с.

63. Україна співголовуватиме у новоствореному Глобальному альянсі з попередження сексуального насильства під час війни. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-spivholovuvatyme-u-novostvorenomu-globalnomu-aliansi-z-poperedzhennia-seksualnoho-nasylstva-pid-chas-viiny> (дата звернення 12.10.2025).

64. 2024 Trafficking in Persons Report. URL: <https://www.state.gov/reports/2024-trafficking-in-persons-report/> (дата звернення 15.11.2025).

65. Andrees B. Forced Labour and Human Trafficking: A Handbook for Labour Inspectors / B.Andrees. Geneva: International Labour Office, 2008.

66. Anti-Slavery International. URL: <https://www.antislavery.org> (дата звернення: 14.11.2025).

67. Global findings. URL: <https://cdn.walkfree.org/content/uploads/2023/05/19162025/GSI-2023-CH03-Global-Findings.pdf> (дата звернення 15.11.2025).

68. Joint NGO Statement on the Draft European Convention against Trafficking in Human Beings. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/ior61/020/2004/en/> (дата звернення 20.10.2025).

69. Lindquist J. Images and Evidence: Human Trafficking, Auditing, and the Production of Illicit Markets in Southeast Asia and Beyond. Public Culture. 2010. № 2, Volume 22. P. 223-236.

70. New Progress report on combatting Trafficking in Human Beings. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/news/new-progress-report-combatting-trafficking-human-beings-2025-01-20_en (дата звернення 15.11.2025).

71. Profits and poverty: The economics of forced labour. URL: <https://www.ilo.org/publications/major-publications/profits-and-poverty-economics-forced-labour> (дата звернення 15.11.2025).

72. Report from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions on the progress made in the European Union in combating trafficking in human beings (Fifth Report). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2025%3A8%3AFIN> (дата звернення 15.11.2025).
73. The History of Human Trafficking. URL: <https://hankeringforhistory.com/the-history-of-human-trafficking/#:~:text=Following%20the%20above%20definition%2C%20the,international%20flow%20of%20human%20trafficking.> (дата звернення 25.10.2025).
74. Trafficking in Persons. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/glotip.html> (дата звернення 15.11.2025).
75. Tzvetkova M. NGO Responses to Trafficking in Women. Gender and Development. 2002. Vol. 10, № 1. P. 60-68. URL: <http://www.jstor.org/stable/4030684> (дата звернення 25.10.2025).
76. Understanding the scale of modern slavery. URL: <https://www.walkfree.org/global-slavery-index/> (дата звернення 15.11.2025).